

ISSN 2786-5649 (Print)
ISSN 2786-5657 (Online)

Міністерство освіти і науки України
Запорізький національний університет

Заснований
у 2009 р.

Ампаро

Свідоцтво про державну реєстрацію:
Серія KB № 24762-14702 P
від 25 березня 2021 р.

Адреса редакції:
Україна, 69063,
м. Запоріжжя,
вул. Олександрівська, 84, оф. 414

Телефон
для довідок:
+38 066 53 57 687

№ 3, 2024

Видавничий дім
«Гельветика»
2024

DOI Ампаро

<https://doi.org/10.26661/2786-5649>

DOI № 3/2024

<https://doi.org/10.26661/2786-5649-2024-3>

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Internet вченою радою ЗНУ (протокол засідання № 3 від 24.10.2024 р.)

На підставі Наказу Міністерства освіти та науки України № 409 від 17.03.2020 р. (Додаток 1) журнал внесений до переліку фахових видань категорії «Б» у галузі юридичних наук (081 «Право», 262 «Правоохоронна діяльність», 293 «Міжнародне право»).

До 25 березня 2021 р. журнал виходив під назвою «Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки».

У зв'язку зі зміною назви журналу було внесено відповідні зміни до Переліку наукових фахових видань України на підставі Наказу Міністерства освіти і науки України № 735 від 29.06.2021 р. (Додаток 3).

Реєстрація суб'єкта у сфері друкованих медіа: Рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення № 2607 від 29.08.2024 р.

Мови розповсюдження: українська, англійська, польська, німецька, італійська, литовська, французька.

Науковий журнал «Ампаро» внесено до Міжнародної наукометричної бази даних «Index Copernicus International» (Польща) (з 1 січня 2015 р.).

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

РЕДАКЦІЙНА РАДА:

Головний редактор

– Коломоєць Т.О., доктор юридичних наук, професор

Заступник головного редактора

– Колпаков В.К., доктор юридичних наук, професор

Відповідальний редактор

– Верлос Н.В., доктор юридичних наук, доцент

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Биргеу М. М.

– доктор юридичних наук, професор (Республіка Молдова)

Болокан І. В.

– доктор юридичних наук, доцент

Бондар О. Г.

– доктор юридичних наук, професор

Боуз Х.

– LLB, MSc, PhD, FHEA (Велика Британія)

Ботнару С.

– доктор юридичних наук, доцент (Республіка Молдова)

Бринза С.

– професор, доктор хабіліт. (Республіка Молдова)

Віхляєв М. Ю.

– доктор юридичних наук, професор

Вордхо Б.

– PhD, LLB, LLM (Велика Британія)

Галіцина Н. В.

– доктор юридичних наук, професор

Діхтєвський П. В.

– доктор юридичних наук, професор

Дудоров О.С.

– доктор юридичних наук, професор

Ібрагімов С. І.

– доктор юридичних наук, професор (Республіка Таджикистан)

Курінний Є. В.

– доктор юридичних наук, професор

Кушнір С. М.

– доктор юридичних наук, професор

Ожеховський М. П.

– доктор хабіліт., професор (Республіка Польща)

Руні Дж.

– доктор, доцент (Велика Британія)

Стеценко С. Г.

– доктор юридичних наук, професор

Тошек Б.

– доктор політичних наук, професор (Республіка Польща)

Уільям Дж. Уоткінс

– доктор юридичних наук (Південна Кароліна, США)

Федчишин Д. В.

– доктор юридичних наук

Шарая А. А.

– доктор юридичних наук, доцент

ISSN 2786-5649 (Print)

ISSN 2786-5657 (Online)

© Запорізький національний університет, 2024

ЗМІСТ

РОЗДІЛ I. ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА; ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ

Волошин М. В.

*ОСОБЛИВОСТІ СПІВВІДНОШЕННЯ ПРАВОВОГО
ТА РЕЛІГІЙНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В ДЕРЖАВНО-КОНФЕСІЙНИХ ВІДНОСИНАХ.....5*

Куракін О. М.

*СПІВВІДНОШЕННЯ ДОЗВОЛІВ І ЗАБОРОН У МЕХАНІЗМІ ПРАВОВОГО
РЕГУЛЮВАННЯ: ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПЕРСПЕКТИВИ УКРАЇНИ.....12*

РОЗДІЛ II. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

Мерцалов Д. Ю.

*ВИКЛИКИ ТА ОБМЕЖЕННЯ В РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ
ПРАВОВОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ.....21*

РОЗДІЛ III. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

Яворський Р. І.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТУРИЗМУ В ПОЛЬЩІ30

РОЗДІЛ IV. КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

Бараннік Р. В., Лях Д. А.

*ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ:
ДО ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ОЦІНОЧНИХ ПОНЯТЬ.....37*

РОЗДІЛ V. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

Курінний Є. В.

*РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА НА ВИСНАЖЕННЯ
ТА ГОЛОВНІ УМОВИ ЇЇ ЗАВЕРШЕННЯ ЗГІДНО НОРМ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА.....44*

CONTENTS

SECTION I. THEORY AND HISTORY OF THE STATE AND LAW: HISTORY AND POLITICAL AND LEGAL DOCTRINES

Voloshyn M. V.	<i>PECULIARITIES OF THE CORRELATION BETWEEN LEGAL AND RELIGIOUS REGULATION IN CHURCH-STATE RELATIONS</i>	5
Kurakin O. M.	<i>THE RELATIONSHIP OF PERMISSIONS AND PROHIBITIONS IN THE MECHANISM OF LEGAL REGULATION: EUROPEAN INTEGRATION PERSPECTIVES OF UKRAINE</i>	12

SECTION II. CIVIL LAW AND CIVIL PROCEDURE; FAMILY LAW; INTERNATIONAL PRIVATE LAW

Mertsalov D. Y.	<i>CHALLENGES AND LIMITATIONS IN THE IMPLEMENTATION OF THE PRINCIPLE OF LEGAL CERTAINTY</i>	21
------------------------	---	----

SECTION III. ADMINISTRATIVE LAW AND PROCEDURE; FINANCIAL LAW; INFORMATION LAW

Yavorskyi R. I.	<i>LEGAL REGULATION OF TOURISM IN POLAND</i>	30
------------------------	--	----

SECTION IV. CRIMINAL PROCEDURE AND FORENSIC SCIENCE; FORENSIC ANALYSIS; OPERATIVE INVESTIGATIVE ACTIVITY

Barannik R. V., Liakh D. A.	<i>ENSURING THE RIGHTS OF PARTICIPANTS IN CRIMINAL PROCEEDINGS: ON THE APPLICATION OF EVALUATIVE CONCEPTS</i>	37
------------------------------------	---	----

SECTION V. SECTION INTERNATIONAL LAW

Kurinyi Ye. V.	<i>THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR OF ATTRITION AND THE MAIN CONDITIONS FOR ITS END UNDER INTERNATIONAL LAW</i>	44
-----------------------	---	----

РОЗДІЛ І. ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА; ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ

УДК 322

DOI <https://doi.org/10.26661/2786-5649-2024-3-01>

ОСОБЛИВОСТІ СПІВВІДНОШЕННЯ ПРАВОВОГО ТА РЕЛІГІЙНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В ДЕРЖАВНО-КОНФЕСІЙНИХ ВІДНОСИНАХ

Волошин М. В.*аспірант**Інститут держави і права імені В. М. Корецького**Національної академії наук України**вул. Трьохсвятительська, 4, Київ, Україна**orcid.com/0000-0002-8969-4453**woloshyn.upc@gmail.com*

Ключові слова: *право, релігія, правове регулювання, релігійне регулювання, правовідносини, державно-конфесійні відносини, держава, церква.*

У статті розглядаються особливості співвідношення правового релігійного регулювання в державно-конфесійних відносинах і визначення меж державного та релігійного впливу на релігійну сферу суспільного життя. Констатується, що проблема надання можливості державі втручатись у внутрішні релігійні відносини наразі не втрачає своєї дискусійності, адже можливість надання такого права світській владі неоднозначно сприймається різними релігіями, а також - різними конфесіями в межах однієї релігійної течії. Також автором визначаються доктринальні підходи до дефініції державно-конфесійних відносин, їх ознак та змісту. Автором формулюється власне визначення поняття «державно-конфесійні відносини» як різновид міжінституційних відносин, характеризуються наявністю юридичного та фактичного зв'язку між релігійними організаціями і державою. Також визначається мета цих відносин – побудова ефективної моделі взаємодії між державою і релігійними організаціями та їх об'єднаннями, шляхом якої забезпечується належна реалізація релігійної діяльності таких організацій за допомогою державно-правових засобів. У статті визначаються структурні складові основних моделей державно-конфесійних відносин у релігійних системах світу. Зокрема, у якості прикладів розглядаються клірикальні (теократична, ерастіанська, державної церкви, «симфонічна») та секулярні (державно-церковного протистояння, сепараційна та коопераційна) моделі державно-конфесійних відносин. Кожна з цих моделей передбачає наявність як державного так і релігійного впливу на релігійну сферу суспільного життя. Автором визначено, що межі такого впливу залежать від релігійної традиції тієї чи іншої релігійної системи та обумовлені особливостями становлення цієї системи в історичній ретроспективі.

PECULIARITIES OF THE CORRELATION BETWEEN LEGAL AND RELIGIOUS REGULATION IN CHURCH-STATE RELATIONS

Voloshyn M. V.

Postgraduate Student

*V. M. Koretsky Institute of State and Law
of the National Academy of Sciences of Ukraine
Trykhsvyatytytelska str., 4, Kyiv, Ukraine
orcid.com/0000-0002-8969-4453
woloshyn.upc@gmail.com*

Key words: *law, religion, legal regulation, religious regulation, legal relations, church-state relations, state, church.*

The article examines the peculiarities of the correlation between legal religious regulation in church-state relations and the definition of the limits of state and religious influence on the religious sphere of public life. It is stated that the problem of allowing the State to interfere in internal religious relations is still controversial, since the possibility of granting such a right to secular authorities is ambiguously perceived by different religions, as well as by different denominations within the same religious movement. The author also defines doctrinal approaches to the definition of church-state relations, their features and content. The author formulates his own definition of the concept of “church-state relations” as a type of inter-institutional relations characterized by the existence of legal and actual connection between religious organizations and the State. The author also defines the purpose of these relations – to build an effective model of interaction between the State and religious organizations and their associations, which ensures the proper implementation of religious activities of such organizations through state and legal means. The article identifies the structural components of the main models of church-state relations in religious systems of the world. In particular, as examples, the author examines the clerical (theocratic, Erastian, state church, “symphonic”) and secular (church-state confrontation, separation and cooperation) models of church-state relations. Each of these models implies the existence of both state and religious influence on the religious sphere of public life. The author determines that the limits of such influence depend on the religious tradition of a particular religious system and are conditioned by the peculiarities of the formation of this system in historical retrospect.

Вступ. Наявність налагоджених державно-конфесійних відносин сприяє належному усвідомленню представниками державної влади особливостей релігійного світогляду населення держави, що є важливою умовою для прийняття таких нормативно-правових актах, які б не суперечили релігійним почуттям віруючих та не призводили до безпідставних обмежень їх права на свободу світогляду. З іншого боку, партнерство релігійних організацій з державою надає їм змогу брати участь у публічних обговореннях законодавчих ініціатив, надаючи їм релігійну оцінку. Тому, на наш погляд, існування правовідносин між державою і церквою викликає об’єктивну потребу у нормативному регулюванні діяльності релігійних організацій в межах держави за умови врахування релігійного чинника у процесі правоутворення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У пострадянській час інтерес вітчизняних науков-

ців до дослідження проблематики державно-конфесійних відносин стрімко зростає. Зокрема, дослідження ведуться одночасно у двох напрямках: філософсько-релігієзнавчому та юридичному. Визначенню поняття державно-конфесійних відносин присвячені праці таких вчених як В.Яценко, О. Саган, Д.О. Вовк, М.Ю. Палінчак, О.В. Білаш, А.П. Кравченко та ін. Моделі державно-конфесійних відносин розглядали в своїх працях В.І. Тимошенко, М.С. Стецкевич, Т.В. Чумакова, І.А. Бальжик, Г.М. Котлярєвська, І. В. Міма та ін. Довідкові матеріали щодо поняття і змісту відносин між державою і релігійними організаціями містяться також в енциклопедичних виданнях: Юридичній енциклопедії та Малій енциклопедії етнодержавознавства.

Однак, мало дослідженою залишається проблема співвідношення правового та релігійного регулювання в державно-конфесійних відносинах. Через це виникає гостра потреба у розмеж-

уванні сфер впливу як на ці відносини, так і на релігійне життя в цілому, держави та релігійних організацій.

Метою нашого дослідження є визначення меж державного та релігійного впливу на релігійну сферу суспільного життя та розмежування сфер цього впливу з урахуванням особливостей правового та релігійного регулювання та історичного розвитку державно-конфесійних відносин у релігійних системах світу.

Завданнями дослідження є: формулювання поняття «державно-конфесійні відносини» і характеристика основних доктринальних підходів до його визначення; аналіз історичних моделей взаємодії держави і релігійних організацій і оцінка ефективності їх застосування у державно-конфесійних правовідносинах.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи особливості державно-конфесійних відносин, неможливо оминати проблему визначення меж державного та релігійного впливу на релігійну сферу суспільного життя. За сферою релігійного регулювання релігійні відносини поділяються на внутрішні зовнішні. Державно-конфесійні відносини, на рівні з міжконфесійними, виступають складовою зовнішніх релігійних відносин. У галузевих нормативно-правових актах визначається порядок державної реєстрації релігійних організацій, загальний порядок набуття та використання майна, необхідного для здійснення їх статутної діяльності, порядок отримання релігійними організаціями земель у власність чи постійне користування тощо. Також, на законодавчому рівні визначаються права та обов'язки релігійних організацій та їх членів як учасників правовідносин, встановлюються загальні рамки, в межах яких вони можуть здійснювати культову та поза культову релігійну діяльність.

Важливе місце у державному правовому регулюванні релігійної сфери суспільного життя має займати законодавча регламентація підстав можливих обмежень у реалізації особами свого права на свободу світогляду віросповідання. Так, статтею 9 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод передбачено, що свобода сповідувати свою релігію підлягає лише тим обмеженням, що передбачені законом і є необхідними у демократичному суспільстві в інтересах суспільної безпеки, для охорони суспільного порядку, здоров'я чи моральності або для захисту прав і свобод інших осіб [1]. Держави, які ратифікували згадану Конвенцію, мають привести своє законодавство у відповідність зазначеним вимогам та неухильно їх дотримуватись.

Проблема надання можливості державі втручатись у внутрішні релігійні відносини наразі не втрачає своєї дискусійності. Можливість надання

такого права світській владі неоднозначно сприймається різними релігіями, а також – різними конфесіями в межах однієї релігійної течії. Яскравим прикладом цього може слугувати відмінність у поглядах на дане питання між православною та католицькою церквами, з одного боку, і протестантськими церквами – з іншого. У православній церкві часів Візантійської імперії таке право могло формально надаватись імператорові, який сповідував православну віру [2, с. 36]. Такий характер відносин між світською та духовною владою ліг в основу «симфонічної» моделі державно-конфесійних відносин. Однак, фактично погляди візантійського імператора носили для єпископату церкви лише рекомендаційний характер і канонічно обґрунтованою для православної церкви залишається позиція щодо неможливості втручання держави у справу церковного управління.

Релігійна доктрина католицької церкви у питанні про можливість втручання світської влади у внутрішню релігійну діяльність збігається з православною. Натомість, протестантські богослови допускають визнання за державою законодавчої функції в сфері внутрішньоцерковного управління. Таку тенденцію можна пояснити тим, що протестантська теологія не сакралізує церкву як встановлений Богом соціальний інститут, а проповідує християнську віру як персональну чесноту, що належить особистості [2, с. 35]. За таких умов церква сприймається протестантами виключно як організація віруючих, створена відповідно до визначених державою законодавчих вимог.

Наразі проблематика державно-конфесійних відносин перебуває в стані активної наукової розробки. Однак, з метою об'єктивного розуміння сутності таких відносин, необхідно розглянути існуючі підходи до їх визначення. Одним із перших визначення державно-церковним відносинам надав В. Яценко. На його думку, такими відносинами є взаємодія конституційно-правових церковно-релігійних норм і відповідних інститутів, під впливом яких формуються соціально-політичні відносини у суспільстві [3, с. 45]. На наш погляд, наведене визначення не позбавлене недоліків. Відносинами завжди є певні соціальні зв'язки, тому взаємодію норм, як правил поведінки, не можна вважати відносинами. З іншого боку, дещо спірною видається позиція В. Яценка щодо визначення державно-церковних відносин як джерела соціально-політичних суспільних відносин. Вважаємо, що церква не може виступати інструментом державної політики у демократичному суспільстві. Роль релігії полягає у формуванні світоглядної основи життя людей, а взаємодія релігійних організацій з державою є необхідною умовою забезпечення належного здійснення церквою

душпастирської, місіонерської, провітницької та соціально-гуманітарної діяльності.

«Мала енциклопедія етнодержавознавства» надає дещо інше визначення державно-конфесійним відносинам, зазначаючи, що ними є «система зв'язків і стосунків, у процесі яких вирішуються різні питання, пов'язані з діяльністю органів влади і церкви, регулюванням правового становища церкви» [4, с. 464].

Попри певну стилістичну недосконалість, у даній дефініції акцентовано увагу на предметі державно-конфесійних відносин, яким є взаємодія держави і церкви у різних сферах суспільного життя.

Існує також і філософсько-релігієзнавчий підхід до визначення державно-конфесійних відносин. Релігієзнавець О. Саган розуміє під ними «сформовану на основі певних, загальноприйнятих норм, звичаїв і законів взаємодію державних чинників (особливо законодавчої і виконавчої влади) та складових релігійного комплексу» [5, с. 90–91]. Дане визначення вважаємо некоректним з огляду на незрозумілість того, що саме автор розуміє під категорією «державні чинники» та абстрактний характер наведеного визначення.

В «Юридичній енциклопедії» категорія державно-конфесійних відносин оцінюється з правової точки зору. На думку авторів видання, ці відносини являють собою різновид суспільних відносин, «який характеризує рівень взаємозв'язків церкви, інших релігійних організацій із державою, ступінь їх інтеграції чи дезінтеграції» [6, т. 2, с. 163]. На наш погляд, дане визначення має ряд важливих переваг, порівняно з іншими. Так, у зазначеній дефініції розмежовуються поняття «церква» і «релігійна організація», що є важливим у контексті співвідношення юридичного і теологічного визначень цих соціальних інститутів.

В рамках нашого дослідження зупинимось на конкретизації юридичного значення взаємодії між державою і релігійними організаціями (їх об'єднаннями). На наш погляд, державно-конфесійні відносини виступають різновидом міжінституційних відносин, що характеризуються наявністю юридичного та фактичного зв'язку між релігійними організаціями і державою. Метою зазначених відносин є побудова ефективної моделі взаємодії між державою і релігійними організаціями та їх об'єднаннями, шляхом якої забезпечується належна реалізація релігійної діяльності таких організацій за допомогою державно-правових засобів.

При розгляді та співвідношенні моделей взаємодії між державою і релігійними організаціями, важливо враховувати критерій світськості держави. Саме цей критерій виступає основоположним при визначенні ступеню інтеграції чи дезінтеграції у державно-конфесійних відносинах.

М. Палінчак виокремлює ряд ознак, що характеризують державу як світську. Серед таких ознак дослідник виділяє відокремленість держави і церкви, рівноправність усіх релігійних організацій, незалежність держави і релігійних організацій та їх взаємну автономію, наявність взаємодії держави з релігійними організаціями у всіх галузях суспільного життя з метою співпраці [8, с. 33]. Ознака відокремленості держави від релігійних організацій включає в себе такі складові як незалежність та взаємну автономію цих соціальних інститутів.

З метою дослідження характеру відносин між державою і релігійними організаціями у різних правових системах, розглянемо існуючі моделі державно-конфесійних відносин і надамо їм стислу характеристику. Загалом у науці виділяють наступні моделі такої взаємодії: теократичну, «ерастіанську», модель державної офіційної церкви, «симфонічну» модель, які можна узагальнити категорією «клірикальні моделі», та ряд секулярних моделей державно-конфесійних відносин.

Теократична модель державно-конфесійної взаємодії передбачає наявність значної залежності держави від церкви і повну релігійну регламентацію життя суспільства. Вона існувала в V–I ст. до н.е. в Іудеї, а наразі діє у Ватикані і деяких мусульманських країнах [9, с. 158]. Як бачимо, теократична модель відносин між державою і релігійними організаціями здебільшого має місце у моноконфесійних державах. Так, населення Ватикану відносить себе до римо-католицької конфесії, а панівною релігією більшості держав релігійно-традиційної правової системи є іслам. Римо-католицька релігійна доктрина обґрунтовує теократичну модель догматом про особистість римського папи як намісника Бога на землі [10, с. 144]. У країнах мусульманського права глава держави – король одночасно виступає верховним імамом, поєднуючи у своїй особі релігійну владу духовного лідера і світську владу верховного державного правителя [7, с. 101]. Також, у згаданих державах спостерігається наявність значного регулюючого впливу релігійних норм на правовідносини. Д. Вовк справедливо відмічає, що займаючи панівне становище, релігійна ідеологія у цих країнах поступово витісняє будь-які інші релігійно-етичні та світоглядні концепції із суспільної свідомості [7, с. 177].

Протилежною до теократичної моделі державно-конфесійної взаємодії є «ерастіанська» модель, що ґрунтується на доктрині «цезарепізму». Церква, за таких умов, підпорядкована світській владі, праву і функціонує в ролі департаменту держави [11, с. 158]. Найбільшого поширення ця модель набула в англіканській церкві. На думку М.С. Стецкевича та Т.В. Чумакової, метою підкорення церкви авторитету держави має

своєю метою не лише встановлення контролю над духовними структурами, але і очікування від них, щонайменше – лояльності до влади, а іноді, навіть активної підтримки влади та існуючого державного і суспільного устрою [12]. Такий характер відносин держави з релігійними організаціями найчастіше спостерігається за монархічної форми правління. Саме тому «ерастіанська» модель активно впроваджувалась в суспільне життя Візантійської імперії. Беручи свій початок з епохи Реформації, доктрина «цезарепапізму» діяла під гаслом “*cujus est regio, illius est religio*» («хто править, того і релігія»).

Ще однією моделлю державно-конфесійних відносин є модель державної офіційної церкви. Її можна розглядати як окрему форму «ерастіанської» моделі, так і в якості самостійної моделі. Основною ознакою, яка вирізняє її з-поміж інших – наявність нормативної підстави визнання тієї чи іншої релігії державною. Тому, характерними рисами даної моделі є законодавча підтримка однієї з релігійних організацій, нормативна регламентація привілейованого становища певної церкви та державне фінансування її діяльності [13, с. 158]. При цьому, така релігійна організація може репрезентувати більшість віруючого населення держави, а може користуватись прихильністю глави держави, не маючи значної кількості вірян у її складі. Наділення однієї релігійної організації широким обсягом прав призводить до значного звуження прав інших релігійних спільнот. У державно-конфесійних відносинах в межах даної моделі іноді може бути виражений радикалізм з боку держави по відношенню до громадян. Зокрема, може мати місце примушування до переходу громадян в лоно провідної церкви, вигнання їх з країни у випадку їх відмови сповідувати провідну релігію або навіть фізичне знищення прихильників іншого, аніж пануючого в державі, віровчення [7, с. 177]. Модель державної офіційної церкви панувала у Франції за часів Реформації. На сьогодні, прикладом країни, де існує державна релігія слугує Греція. Приналежність переважної більшості населення Греції до православної церкви і її привілейований правовий статус наразі слугують характерними ознаками державно-конфесійних відносин у цій державі.

«Симфонічну» модель державно-конфесійних взаємин також слід відносити до «цезарепапістських» моделей. Вона характерна для тих держав, де провідною релігією є православ'я. Дана модель, зокрема, обґрунтовується у християнській релігійній доктрині. Беручи початок у священних текстах Біблії, вона знайшла відображення у богословських працях представника християнської патристики Аврелія Августина. Суть зазначеної моделі вичерпно формулює у своєму дослідженні І.А. Бальжик. Науковець вважає, що у чистому вигляді при «симфо-

нії» стирається чітка грань між державою і церквою: вони зливаються у єдине утворення, кінцевою метою якого є досягнення божественного царства [14, с. 69]. Класичним прикладом країни із «симфонічною» формою державно-конфесійних відносин слугувала Візантійська імперія.

Нарешті, враховуючи сучасні тенденції розвитку державно-конфесійних взаємин, слід розглянути деякі моделі секуляризованих відносин між державою церквою. Однією з таких моделей є державно-церковне протистояння. Д. Вовк наголошує, що протистояння між державою і релігійними організаціями відбувається за тоталітарної форми політичного режиму. Тому, у якості прикладів держав, де діяла подібна модель, він наводить СРСР, фашистську Німеччину та КНДР [7, с. 178]. Конфлікт між державою і церквою найчастіше виникає тоді, коли релігійна ідеологія заміщується у свідомості людей панівною політичною ідеологією. За таких умов, віруючі позбавляються можливості відкрито сповідувати свої релігійні переконання, а права релігійних організацій підлягають значним обмеженням. За активної фази цього протистояння, держава може вдаватись до конфіскації релігійного майна та забороняти будь-яку діяльність релігійних організацій.

Після розпаду тоталітарних держав, державно-конфесійні відносини у багатьох країнах не втратили ознак секуляризованості, однак відокремлення держави від церкви на сьогодні вже не ототожнюється з державно-церковним протистоянням та панівною атеїстичною ідеологією держави. Процес секуляризації наразі характеризується автономністю державного та релігійного інститутів з можливістю побудови відносин партнерства. Основними моделями секуляризованих державно-конфесійних відносин є сепараційна і коопераційна [15, с. 79]. Перша форма взаємодії передбачає рівність всіх релігійних організацій перед законом, невтручання держави у внутрішню діяльність церкви за винятком випадків правопорушень з її боку, відстороненість церкви від виконання державних державних функцій, надання релігійної освіти виключно недержавних освітніх закладах [15, с. 65]. Коопераційна модель дає змогу сформувати достатньо широкий перелік сфер суспільного життя, в межах яких може відбуватись державно-релігійне партнерство. На думку деяких сучасних богословів, коопераційна модель наразі покликана стати новою державно-конфесійною «симфонією» [16, с. 51].

Таким чином, нами деталізовано характеристику клірикальних та секулярних моделей державно-конфесійних відносин. Кожна з описаних моделей передбачає наявність як державного так і релігійного впливу на релігійну сферу суспільного життя. Межі такого впливу залежать від релігійної

традиції тієї чи іншої релігійної системи та обумовлені особливостями становлення цієї системи в історичній ретроспективі.

Висновки. Підводячи підсумок вищевикладеному, можна дійти висновку, що державно-конфесійні відносини виступають різновидом міжінституційних відносин, що характеризуються наявністю юридичного та фактичного зв'язку між релігійними організаціями і державою. Метою цих відносин слугує побудова ефективної моделі взаємодії між державою і релігійними організаціями та їх об'єднаннями, шляхом якої забезпечується належна реалізація релігійної діяльності таких організацій за допомогою державно-правових засобів. Необхідність у відносинах між державою і церквою викликана об'єктивною потребою у забезпеченні належного функціонування релігійних організацій в межах держави та врахуванні релігійного чинника у процесі державного правоутворення.

Розглядаючи особливості державно-конфесійних відносин, неможливо оминути проблему співвідношення меж державного та релігійного регулювання релігійної сфери суспільного життя. На законодавчому рівні визначаються права та обов'язки релігійних організацій та їх членів

як учасників правовідносин, встановлюються загальні рамки, в межах яких вони можуть здійснювати культову та поза культову релігійну діяльність. Важливе місце у державному правовому регулюванні релігійної сфери суспільного життя має займати законодавча регламентація підстав можливих обмежень у реалізації особами свого права на свободу світогляду і віросповідання. Проблема надання можливості державі втручатись у внутрішні релігійні відносини наразі не втрачає своєї дискусійності. Можливість надання такого права світській владі неоднозначно сприймається різними релігіями, а також різними конфесіями в межах однієї релігійної течії.

У філософській доктрині сформовано декілька моделей державно-конфесійної взаємодії. Серед них виділяють: теократичну, «ерастіанську», модель державної офіційної церкви, «симфонічну» модель та ряд моделей секуляризованих державно-конфесійних відносин. Процес секуляризації наразі характеризується автономністю державного та релігійного інститутів з можливістю побудови відносин партнерства. Основними моделями секуляризованих державно-конфесійних відносин є сепараційна і коопераційна.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (у редакції від 02.10.2013 р.). [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
2. Прот. В. Ципін. Канонічне право. 2-ге вид. К. : Вид-во Срітенського монастиря, 2012. 864 с.
3. Ященко В.А. Еволюція державно-церковних відносин в Україні : дис.. к. філос. н.: спец. 09.00.06. К. : Ін-т філософії НАН України, 1993. 189 с.
4. Мала енциклопедія етнодержавознавства. К. : Українська видавнича спілка, 1996. 942 с.
5. Академічне релігієзнавство : [підручник] / під ред. А. Колодного. К. : Світ Знань, 2000. 862 с.
6. Юридична енциклопедія : в 6 т. Т. 1–6 / редкол. : Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. К. : «Укр. енцикл.», 1999.
7. Вовк Д. О. Право і релігія: загальнотеоретичні проблеми співвідношення : монографія. Харків : Право, 2009. 224 с.
8. Палінчак М. Ю., Сочка В. І. Аналіз поняття «державно-церковні відносини» (правовий аспект). *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2015. Випуск 34. Том 1. С. 32–35.
9. Теліпка В. Е. Універсальна теорія держави і права : підручник. К. : БІНОВАТОР, 2007. 512 с. (Серія «Правознавець»).
10. Кравченко А. П. До питання про правові засади державно-церковних відносин в Україні. *Філософські обрії*. 2017. Вип. 37. С. 156–167.
11. Тимошенко, В. І. Теократія: ідея та соціальна реальність. *Бюл. М-ва юстиції України*. 2005. № 2 (40). С. 37–45.
12. Стецкевич М. С., Чумакова Т. В. Ерастіанська парадигма Церкви Англії та її відображення у храмовій архітектурі першої третини 19 століття. *Грамота*. 2018. № 12(98), ч. 1. С. 65–69.
13. Бальжик, І. А. Теократична держава та «симфонія влади». *Держава і право. Юрид. і політ. науки : зб. наук. пр. К. : Ін-т держави і права НАНУ*, 2006. Вип. 32. С. 56–59.
14. Котляревська, Г. М. Моделі нормативного регулювання взаємин між державою та церквою. *Бюл. М-ва юстиції України*. 2003. № 1. С. 78–85.
15. Міма, І. Моделі державно-церковних відносин: порівняльний аспект. *Держава і право. Юрид. і політ. науки : зб. наук. пр. К. : Ін-т держави і права НАНУ*, 2005. Вип. 29. С. 63–70.
16. Fotiou Stavros, S. The Church in the Modern World / S. S. Fotiou. Berkley : InterOrthodox Press, 2000. 84 p.

REFERENCES

1. Konventsiiia pro zakhyst prav liudyny ta osnovopolozhnykh svobod (2013). [Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (accessed 14 September 2024).
2. Prot. V. Tsypin. (2012) *Kanonicheskoe pravo* [Canon law]. Kyiv : Vyd-vo Sritenskoho monastyria (in Russian)
3. Yashchenko V.A. (1993) *Evoliutsiia derzhavno-tserkovnykh vidnosyn v Ukraini* [The Evolution of Church-State Relations in Ukraine] (PhD Thesis), Kyiv : Institut filosofii NAN Ukrainy.
4. Mala entsyklopediia etnoderzhavoznavstva (1996) [Small encyclopedia of ethno-state studies]. Kyiv : Ukrainska vydavnycha spilka.
5. Akademichne relihiieznavstvo (2000) [Academic Religious Studies] (textbook), Kyiv : Svit Znan.
6. Yurydychna entsyklopediia (1999) [Legal encyclopedia]. Kyiv : «Ukraine entsyklopediia».
7. Vovk D. O. (2009) *Pravo i relihiia: zahalnoteoretychni problemy spivvidnoshennia: monohrafiia* [Law and Religion: General Theoretical Problems of Correlation]. Kharkiv : Pravo.
8. Palinchak M.I., Sochka V.I. Analiz poniattia «derzhavno-tserkovni vidnosyny» (pravovyi aspekt) [Analysis of the concept of “church-state relations” (legal aspect)]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu* [Scientific Bulletin of Uzhhorod National University]. Uzgorod : Serii PRAVO, pp. 32–35.
9. Telipko V. E. (2007) *Universalna teoriia derzhavy i prava* [Universal theory of state and law] (textbook), Kyiv : BINOVIATOR (Serii «Pravoznavets»).
10. Kravchenko A. P. (2017) Do pytannia pro pravovi zasady derzhavno-tserkovnykh vidnosyn v Ukraini [On the Legal Basis of Church-State Relations in Ukraine]. *Filosofski obrii* [Philosophical horizons]. Kyiv: V. 37, pp. 156–167.
11. Tymoshenko, V. I. (2005) Teokratiia: ideia ta sotsialna realnist [Theocracy: Idea and Social Reality]. *Biuliten M-va yustytisii Ukrainy* [Bulletin of the Ministry of Justice of Ukraine]. Kyiv : № 2 (40), pp. 37–45.
12. Stetskevych M. S., Chumakova T. V. (2018) Erastianska paradyhma Tserkvy Anhlii ta yii vidobrazhennia u khramovii arkhytekturi pershoi tretyny 19 stolittia [The Erastian Paradigm of the Church of England and Its Reflection in the Church Architecture of the First Third of the 19th Century]. *Hramota* [Diploma]. Kyiv : № 12(98), pp. 65–69.
13. Balzhyk, I. A. (2006) Teokratychna derzhava ta «symfoniia vlady» [The theocratic state and the “symphony of power”]. *Derzhava i pravo* [State and law]. Kyiv : Inst-t derzhavy i prava NANU, vol. 32., pp. 56–59.
14. Kotliarevska, H. M. (2003) Modeli normatyvnoho rehuliuвання vzaiemyn mizh derzhavoiu ta tserkvoiu [Models of Church-State Relations: A Comparative Perspective]. *Biul. M-va yustytisii Ukrainy* [Bulletin of the Ministry of Justice of Ukraine]. Kyiv : № 1, pp. 78–85.
15. Mima, I. (2005) Modeli derzhavno-tserkovnykh vidnosyn: porivnialnyi aspekt [Models of Church-State Relations: A Comparative Perspective]. *Derzhava i pravo* [State and law]. Kyiv : In-t derzhavy prava NANU, vol. 29. pp. 63–70.
16. Fotiou Stavros, S. (2000) *The Church in the Modern World* [The Church in the Modern World]. Berkley : InterOrthodox Press.

СПІВВІДНОШЕННЯ ДОЗВОЛІВ І ЗАБОРОН У МЕХАНІЗМІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ: ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПЕРСПЕКТИВИ УКРАЇНИ

Куракін О. М.

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри політології та загальноправових дисциплін
Національний університет «Запорізька політехніка»
вул. Університетська, 64, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0002-0274-6530
kurakinoleksandr949@gmail.com*

Ключові слова: механізм правового регулювання, дозволи, заборони, реформи, євроінтеграція, Європейський Союз, Україна, повномасштабна війна.

Стаття присвячена дослідженню співвідношенню дозволів і заборон у механізмі правового регулювання на євроінтеграційному шляху української держави. Уточнено, що отримання членства в ЄС для України сприятиме лібералізації економічної, політичної та соціальної сфер, а також забезпечить необхідний рівень економічної стійкості і сприятиме збереженню незалежності держави. Отримання членства в ЄС для України можливе за умови досягнення відповідності європейським стандартам і нормам у різних суспільних сферах, а особливо в аспекті трансформації правового регулювання різних сфер суспільного життя. Уточнено поняття «механізм правового регулювання» та значення «дозволів» і «заборон», як його складників. Визначена відмінність українського та європейського механізмів правового регулювання, яка полягає в тому, що для ЄС характерна перевага дозволів над заборонами, а для України навпаки – перевага заборон над дозволами.

Розглянуті важливі документи, що регулюють співпрацю України з ЄС, зокрема: Угода про партнерство та співробітництво з ЄС, Угода про асоціацію України з ЄС, постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку проведення первинної оцінки стану імплементації актів права ЄС (acquis ЄС)». Визначено, що інтенсифікація відносин України з ЄС позитивно вплине на механізм правового регулювання та вирішить наявні проблеми, зумовлені негативним «пострадянським впливом».

Виявлені основні напрямки співпраці Україна – ЄС, за якими європейська сторона розширила дозволи для української держави: торгівля (поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі), інвестиції (унікальний фінансовий інструмент Ukraine Facility), імміграція (надання українським громадянам прав на проживання, працевлаштування, вільне перебування тощо в країнах-учасницях) та технології (Європейський зелений курс). Окрім цього, ЄС підвищив рівень фінансової, технічної та гуманітарної допомоги для реалізації законодавчих реформ з метою наближення до європейських стандартів.

Для досягнення відповідності вимогам ЄС та інтенсифікації євроінтеграційних процесів необхідно впровадити зміни у правовому регулюванні всіх сфер життєдіяльності держави і суспільства. Підвищити рівень розвитку української держави та наблизити Україну до стандартів ЄС можливо шляхом імплементації європейського досвіду та ефективного використання наданих європейською стороною можливостей, таких як фінансова, технічна, технологічна та правова допомога. Переїняття та імплементація європейського досвіду щодо механізму правового регулювання, ефективного використання можливостей, наданих ЄС – все це дозволить підвищити розвиток української держави та прискорити процес євроінтеграції в Україні.

THE RELATIONSHIP OF PERMISSIONS AND PROHIBITIONS IN THE MECHANISM OF LEGAL REGULATION: EUROPEAN INTEGRATION PERSPECTIVES OF UKRAINE

Kurakin O. M.

Doctor of Law, Professor;

Professor at the Department of Political Science and General Legal Disciplines

Zaporizhia Polytechnic National University

Universytetska str., 64, Zaporizhzhia, Ukraine

orcid.org/0000-0002-0274-6530

kurakinoleksandr949@gmail.com

dimly@ukr.net

Key words: *mechanism of legal regulation, permits, prohibitions, reforms, European integration, European Union, Ukraine, full-scale war.*

The article is devoted to the study of the ratio of permits and prohibitions in the mechanism of legal regulation on the path of the Ukrainian state to European integration. It was specified that obtaining EU membership for Ukraine will contribute to the development of the economic, political and social spheres, as well as ensure the necessary level of economic stability and contribute to the preservation of the state's independence. Obtaining EU membership for Ukraine is possible on the condition of achieving compliance with European standards and norms in various social spheres, and especially in the aspect of legislation and legal regulation of various social spheres. The concept of «mechanism of legal regulation» has been specified, the specifics of the «permit» and «prohibition» categories have been determined. The difference between the Ukrainian and European mechanisms of legal regulation is determined, which is that the EU is characterized by the superiority of permits over prohibitions in the mechanism of legal regulation, while for Ukraine, on the contrary, the superiority of prohibitions over permits.

Considered important documents that regulate Ukraine's cooperation with the EU, in particular: the Agreement on partnership and cooperation with the EU, the Agreement on the association of Ukraine with the EU, the resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine «On the approval of the Procedure for conducting an initial assessment of the state of implementation of EU law acts (EU *acquis*)». It was determined that the intensification of Ukraine's relations with the EU can positively affect the improvement of the mechanism of legal regulation and solve existing problems caused by the negative «post-Soviet influence».

The main directions of cooperation between Ukraine and the EU were identified, according to which the European side expanded the permits for the Ukrainian state: trade (deepened and comprehensive free trade zone), investments (the unique financial instrument Ukraine Facility), immigration (granting Ukrainian citizens the rights of residence, employment, free stay etc. in participating countries) and technology (European Green Deal). In addition, the EU increased the level of financial, technical and humanitarian assistance to implement legislative reforms and achieve compliance with European standards.

To achieve compliance with EU requirements and speed up European integration processes, it is necessary to implement reforms and implement changes in the mechanism of legal regulation, in particular in such areas as financial control, social policy, environmental protection, agriculture, financial and budgetary regulations. It is possible to increase the level of development of the Ukrainian state and bring Ukraine closer to EU standards by implementing European experience and effectively using the opportunities provided by the European side, such as financial, technical, technological and legal assistance. Adoption and implementation of European experience regarding the mechanism of legal regulation, effective use of the opportunities provided by the EU – all this will improve the development of the Ukrainian state and accelerate the process of European integration in Ukraine.

Постановка проблеми. Сучасна українська держава має чітко визначений вектор зовнішньої політики – європейська та євроатлантична інтеграція. Цей напрямок розвитку України закріплений на законодавчому рівні. Так, в Законі України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» зазначено, що однією із основних засад зовнішньої політики є «забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в Європейському Союзі» [1].

Реалізація євроінтеграційних прагнень дозволить Україні посилити статус активного суб'єкту на європейській та світовій арені, підвищити рівень економічного, соціально-культурного та політичного розвитку. Окрім цього, євроінтеграційні процеси сприяють розвитку незалежності, збереження національних цінностей та інтересів, економічної безпеки та добробуту України.

Шлях України до ЄС досить складний і тривалий, він характеризується різними етапами з моменту набуття незалежності української держави у 1991 р. За період незалежності співпраця Україна – ЄС характеризувалася різним рівнем інтенсивності, але з 2014 р. відбувається поступова нарощування зусиль у цьому напрямку.

Наразі процес європейської інтеграції відбувається в умовах повномасштабної російсько-української війни, яка впливає не тільки на внутрішньодержавні процеси в Україні, а й на її зовнішню політику та всю європейську спільноту загалом.

Зміни статусів політичних акторів на геополітичній арені, інтенсифікація взаємовідносин Україна – ЄС, вплив повномасштабної російсько-української війни на європейську спільноту – все це актуалізують дослідження євроінтеграційних процесів. А особливе місце в аспекті євроінтеграції посідає правове регулювання суспільних відносин, що, на нашу думку, виступає основою не тільки для розвитку України, а й для пришвидшення та вдосконалення перебігу євроінтеграції.

Виклад основного матеріалу. Проблематика механізму правового регулювання викликає зацікавленість багатьох сучасних науковців різних спеціальностей. Це зумовлено наявністю недосконалостей у вітчизняному законодавстві, особливостями сучасного етапу розвитку української держави та підвищенням уваги світової спільноти до України внаслідок зміцнення її статусу на світовій арені через вплив російсько-української війни.

У контексті нашого дослідження зазначимо, що співвідношенню дозволів та заборон у механізмі правового регулювання приділено велику увагу з боку науковці (М. Кельман, Р. Кельман, А. Коструба, І. Сирота, Т. Тарахонич та ін.), як і різні аспекти євроінтеграції України (А. Аслунд, А. Андрейченко, З. Дарвас, О. Мельник, Т. Павлушенко, С. Череватий та ін.).

Наразі зростання уваги науковців до питання механізму правового регулювання в умовах європейської інтеграції України зумовлено інтенсифікацією відносин із ЄС, змінами у взаємодії України з країнами-партнерами та зміною статусу України в європейському просторі.

Не дивлячись на наявність великої кількості наукових праць теоретичного та практичного спрямування, деякі аспекти вказаної тематики залишаються недостатньо розкритими й дослідженими. Зокрема, більш глибокого вивчення та аналізу, на нашу думку, потребує співвідношення дозволів та заборон у вітчизняному механізмі правового регулювання як тригер євроінтеграційного курсу зовнішньої політики України. Тому детальне дослідження вказаної проблематики є актуальним і важливим для сучасної науки, як в теоретичному, так і в практичному аспектах.

Метою статті є дослідження співвідношення дозволів та заборон у вітчизняному механізмі правового регулювання в умовах реалізації євроінтеграційних прагнень української держави, виявлення досягнень України на шляху до вступу в ЄС, визначення можливостей та перспектив для нашої держави з метою підвищення ефективності реалізації її євроінтеграційної зовнішньої політики.

Євроінтеграція для України має досить важливе значення, що зумовлено такими перспективами, як розбудова демократичних інституцій, підвищення рівня безпеки й стабільності в політичній та інших сферах. Отримання членства в ЄС та європейських безпекових структурах дозволить підвищити ефективність координації дій з країнами Європи в таких аспектах, як дотримання прав, свобод та інтересів громадян, вирішення проблем, пов'язаних із російсько-українською війною тощо.

Як зазначає Х. Романів, «оскільки Україна є частиною Європи та європейської культури, то інтеграційні процеси з європейськими структурами є об'єктивно зумовлені як національним, так і культурним розвитком і, безперечно, правовим. Така інтеграція є природним процесом в умовах національного відродження, зростаючого усвідомлення народом України своєї європейської ідентичності та своїх базових національних інтересів» [2, с. 384].

Успішність євроінтеграційних перспектив для України обумовлюється ефективністю реалізації проєвропейських реформ в різних суспільних сферах та адаптацією законодавства до норм ЄС, зокрема. Слід зазначити, що сучасні українські реалії в умовах повномасштабної російсько-української війни досить сильно вирізняють Україну на фоні інших претендентів на членство в ЄС. Так, «головною особливістю нинішнього етапу руху до ЄС є те, що наша країна ціною величезних жертв відстоює

свій європейський вибір і захищає ЄС від російської агресії. На відміну від інших країн-претендентів, на українському напрямі сфокусований комплекс політико-безпекових факторів геополітичного масштабу, які мають вирішальне значення для майбутнього устрою Європи і світу. У цьому ексклюзивність і вага євроінтеграції України» [3, с. 62].

Одним з показників ефективності євроінтеграції України є відповідність європейським нормам та стандартам багатьох суспільних сфер, зокрема політичної, правової, економічної, соціальної. Зрозуміло, що для досягнення такої відповідності необхідно впровадити зміни у правовому полі регулювання вказаних напрямів.

Зауважимо, що концепт «механізм правового регулювання» є досить складним і багатограним, він дозволяє узагальнити, систематизувати та інтегрувати всі аспекти регулятивних властивостей права. Визначаючи поняття механізм правового регулювання, В. Горшеньов зазначає, що він «складається з двох полярних елементів: по-перше, це способи впливу, дозволи і заборони (активний бік), по-друге, це способи реалізації, котрі виявляються у фактичній поведінці людей, вчиненні дій чи утриманні від них (результативний бік) [4, с. 70]. Механізм правового регулювання включає:

- «засоби (норми права, суб'єктивні права і юридичні обов'язки, правозастосовні акти (акти застосування норм права);
- способи (дозвіл, зобов'язання, заборона);
- форми (використання, виконання, додержання, застосування)» [5].

Тобто дозволи і заборони є важливими способами здійснення правового регулювання у різних суспільних сферах. Дозволи та заборони, а також їх співвідношення впливають на розвиток держави, особливості та специфіку правового регулювання в різних секторах та сферах.

Досліджуючи сутність категорій «дозволи» і «заборони», їх історичний розвиток та роль у механізмі правового регулювання, О. Братко визначає їх як парні категорії та стверджує, що «домінування заборон у первісному суспільстві, причому таке, яке надавало всій системі регулювання, у загальному, заборонний характер: І хоча табу не зводиться до однієї лише норми-заборони, але у його основі все ж лежала безумовна заборона» [6, с. 53].

Тобто, суспільства, які знаходились на нижчому рівні розвитку характеризуються перевагою заборон над дозволами у механізмі правового регулювання. Відповідно, із розвитком держави кількість дозволів поступово збільшується.

У дослідженні співвідношення дозволів і заборон у механізмі правового регулювання в умовах реалізації євроінтеграційних прагнень України доцільно охарактеризувати основні етапи взаємодії

української держави з ЄС та центральні нормативно-правові акти, що регулюють цю взаємодію. На думку українських вчених І. Щербатюк та Е. Кадебської, можна виділити два основні етапи співпраці:

1. Період з 1991 р. до 2014 р., коли почав зароджуватися системний політичний діалог, налагоджувалися партнерські відносини в різних суспільних сферах, розроблялася та впроваджувалася договірно-правова основа для співпраці. В цей період поступово утверджувався європейський інтеграційний вектор української держави.

2. Період з 2014 р. і до теперішнього час, під час якого набувається нова якісна основа для взаємодії, «партнерство Україна – ЄС набуло в рамках Угоди про асоціацію – остаточне закріплення незворотності євроінтеграційного курсу України, спільне протистояння агресії Росії» [7, с. 204].

Початок укріплення партнерських відносин України з ЄС припадає на період початку російської агресії на Сході України у 2014 р., а після повномасштабного вторгнення росії в лютому 2022 р. відбувається інтенсифікація відносин: «Євросоюз продемонстрував свою рішучість інтегрувати постраждалу від війни країну, швидко схваливши її заявку на членство та надавши статус кандидата у червні 2022 р. Згодом, у грудні 2023 р., Європейська Рада вирішила розпочати переговори з Україною про вступ, але лише після того, як Україна завершить подальші реформи щодо встановлення верховенства права та ефективного врядування. Війна ускладнює процес вступу, але Україна може поступово працювати над виконанням умов» [8].

Тобто, повномасштабна російсько-українська війна не завдала негативного впливу євроінтеграційним процесам, а навпаки – прискорила реалізацію реформ в нашій державі, зміцнила взаємовідносини з ЄС та країнами-членами й посилила усвідомленість українських громадян щодо необхідності вступу в ЄС.

Важливим документом щодо євроінтеграції України є Угода про партнерство та співробітництво з ЄС від 14 червня 1994 р., а набула чинності 1 березня 1998 р. [9]. Цей документ є правовою основою взаємовідносин Україна – ЄС, що регулює співпрацю в різних аспектах: політичному, гуманітарному, торговельно-економічному. Це важливий інструмент залучення української держави до європейського ринку та Світової організації торгівлі.

Наступним значимим нормативно-правовим документом є Угода про асоціацію України з ЄС, в якому стверджується необхідність «розвитку багаторівневого управління як одного з напрямів європейської інтеграції України, на співробітництві, зокрема територіальному, у сфері регіональної політики, активізації зв'язку між національними, регіональними та місцевими органами влади та представниками громадянського суспільства» [10].

У 2023 р. був прийнятий важливий нормативно-правовий документ – Постанова Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2023 року «Про затвердження Порядку проведення первинної оцінки стану імплементації актів права ЄС (acquis ЄС)» [11], який дозволив реалізувати аналіз досягнень та помилок української держави на шляху євроінтеграції.

Спираючись на зміст згаданих вище документів і керуючись загальною парадигмою правового регулювання суспільних відносин у країнах ЄС, можна дійти висновку, що необхідним та важливим є впровадження у вітчизняну правову систему багаторівневого управління, притаманного європейським країнам, відповідно якій органи управління всіх рівнів, громадянські інституції та неурядові організації визнаються рівними суб'єктами політико-правових відносин. При цьому, для підвищення ефективності євроінтеграції України важливою є не лише реалізація законодавчих реформ, а й зміни у діяльності політичних та громадянських інституцій і вирішення наявних в суспільстві проблем.

Аналізуючи механізм правового регулювання, притаманний європейським країнам та Україні, можна відзначити основну відмінність, що полягає у співвідношення дозволів і заборон в європейському механізмі правового регулювання та характеризується перевагою перших над другими, на відміну від українського механізму правового регулювання, де заборони превалюють над дозволами.

Це, пере усім, зумовлено тим, що механізм правового регулювання в Україні формувалася під впливом «радянської системи», домінуючими в якій були саме заборони. За 33 роки незалежності Україні не вдалось повністю позбавитись негативного пострадянського впливу та змінити, зокрема, баланс між дозволами і заборонами у механізмі правового регулювання.

Процес євроінтеграції відкриває для української держави безліч можливостей щодо перейняття успішного досвіду трансформації правового регулювання у різних суспільних сферах. Серед таких можливостей можна виділити фінансову, технічну, технологічну та правову допомогу європейських країн, спрямовану на досягнення Україною відповідності нормам та стандартам ЄС.

Не дивлячись на широкий перелік проблем України на шляху євроінтеграції, не можна не відмітити й певні успіхи. В аспекті нашого дослідження доцільно проаналізувати основні досягнення щодо розширення дозволів та надання можливостей з європейського боку у геополітичному дискурсі. Наразі співпраця України з ЄС відбувається за багатьма напрямками, зокрема:

- торгівля та інвестиції;
- енергетика та транспортна сфера;

- внутрішні справи та юстиція;
- реформування законодавства, відповідно до вимог ЄС;
- співпраця в науковій та технологічній сфері;
- безпека та транскордонне співробітництво;
- охорона навколишнього середовища.

Відповідно до даних Українського центру економічних і політичних досліджень імені О. Разумкова для успішної реалізації євроінтеграційних прагнень України важливими напрямками є: «адаптація національного законодавства до європейського правового простору, поглиблення інтеграції українського бізнесу до ринків ЄС, практичне запровадження безвізів у різних сферах, подальша секторальна інтеграція тощо» [3].

Так, на початку 2023 р. Європейською комісією було опубліковано Аналітичний звіт щодо реалізації законодавчих реформ, які наблизять Україну до стандартів та вимог ЄС. В цьому звіті зазначено, що українська держава «продемонструвала хороший рівень готовності лише у чотирьох розділах: енергетика (15), Митний союз (29), зовнішні відносини (30) та зовнішня, безпекова й оборонна політика (31). Натомість у семи секторах Україна перебуває на ранній стадії підготовки або майже не готова. Зокрема йдеться про фінансовий контроль (32), вільне переміщення працівників (2), право інтелектуальної власності (7), соціальна політика і зайнятість (19), довкілля та зміна клімату (27), сільське господарство та розвиток сільських територій (11), рибальство (13) та фінансові й бюджетні положення (33)» [12].

Щодо інших секторів зазначено, що рівень готовності варіюється від «помірного» до «деякого рівня підготовки». При цьому, не надано оцінки щодо готовності такого сектору, як «Судова система та основоположні права», який є надзвичайно важливим для надання членства в ЄС українській державі.

Тому, оцінюючи готовність України до вступу в ЄС, можна сказати, що наразі є позитивна динаміка реалізації реформ, при цьому необхідною є подальше вдосконалення багатьох сфер, включаючи законодавство та розвиток необхідних інститутів для отримання членства.

Слід зазначити, що впровадження змін є необхідним не лише на державному рівні, а на регіональному та місцевому. Українські науковці виділяють три сфери, які слід реформувати для досягнення відповідності європейським стандартам:

1. Політичний критерій – стабільність інститутів, що гарантують демократію, верховенство права, права людини та повагу та захист меншин;
2. Економічний критерій – дієва ринкова економіка та здатність справлятися з конкуренцією та ринковими силами.
3. Правовий критерій – здатність брати на себе зобов'язання членства (прийняття та імплементація).

тацію законодавства, узгодженого з директивами і нормами ЄС, так званих *acquis communautaire* або *acquis*)» [13].

Впровадження змін, створення необхідним інституцій та реформування законодавства в Україні сприятиме прискоренню вступу до ЄС, зміцненню потенціалу в оборонній сфері для відновлення територіальної цілісності України та перемоги в російсько-українській війні та збереженню стійкості в економічній сфері, розвитку гуманітарного та людського капіталу в надскладних умовах війни.

Не дивлячись на те, що співпраця України з ЄС набула більшої інтенсивності після початку російсько-української війни, можна говорити про розширення дозволів для української держави ще до початку повномасштабного вторгнення. Так, у 2017 р. набула чинності Угода про асоціацію, яка включала поглиблену та всеохоплюючу зону вільної торгівлі. «Найбільший прогрес інтеграція мала у сфері торгівлі товарами, яка зараз здебільшого є вільною, хоча деякі відмінності між правилами та процедурами зберігаються. Дія решти мит ЄС була тимчасово призупинена після вторгнення Росії в Україну» [14].

Окрім сфери торгівлі, ЄС розширила можливість для України в аспекті імміграції. Ще до початку війни питання імміграції було предметом двосторонніх угод між Україною та ЄС, а у 2022 р. була активована Директива ЄС про тимчасовий захист (2001/55/ЄС), яка передбачала надання українським громадянам прав на проживання, працевлаштування, вільне перебування тощо в країнах-учасницях.

Важливим для України в аспекті євроінтеграції є Європейський зелений курс, основною ідеєю якого є «перетворення Європи на перший у світі кліматично нейтральний континент до 2050 року, розвиток економіки, покращення здоров'я населення та якості життя, а також вирішення кліматичних та екологічних проблем» [15]. В рамках цієї угоди передбачається направлення коштів на відбудову української держави. Таке фінансування з однієї сторони є важелем фінансового впливу ЄС на Україну, а з іншої – це ініціатива, що передбачає синергію вже існуючих секторів та форматів взаємодії.

Наступним аспектом, важливим для України на шляху до євроінтеграції, є надання гуманітарної підтримки та допомоги українській державі, необхідної в умовах повномасштабної російсько-української війни. Так, «лише за перший рік повномасштабної війни Росії проти України країни ЄС прийняли понад 6 млн. громадян України (найбільше Німеччина, Польща, Чехія), а Євросоюз виділив зі свого бюджету 3,7 млрд. євро на допомогу їм. Таку солідарну політику власних урядів та політику всебічної допомоги

Європейського Союзу Україні підтримували у 2023 р. понад 70 % громадян країн-членів ЄС» [16]. Такий рівень фінансової та ідеологічної підтримки свідчить про готовність сприяти Україні у протистоянні росії, розширення можливостей для української держави та подальше надання членства в ЄС.

Також важливо розглянути регулювання надання фінансової допомоги українській державі. Європейський Союз надає технічну та фінансову підтримку країнам-кандидаткам в рамках проекту *The Instrument for Pre-accession Assistance, IPA* з метою проведення реформування та реалізації змін для досягнення відповідності європейським стандартам. Зважаючи на повномасштабну війну в Україні, ЄС впроваджує унікальний фінансовий інструмент підтримки української держави – *Ukraine Facility*. Це проект комплексної підтримки, запланований на період з 2024 до 2027 рр., в рамках якого планується надати до 50 млрд. євро, в тому числі «17 млрд. євро у вигляді безповоротної допомоги (грантів) і 33 млрд. євро кредитних ресурсів. Про таке рішення Європейська комісія повідомила 20 червня 2023 року» [16].

Метою проекту *Ukraine Facility* є розвиток, відновлення та модернізація країни, необхідна для досягнення рівня європейських стандартів. Перспективи будуть доступними для державної влади, місцевого самоврядування, бізнесу та громадськості.

Основними складовими *Ukraine Facility* є:

1. «Фінансова підтримка на макrorівні у формі грантових та кредитних ресурсів. Загалом 39 млрд. євро буде виділено для макрофінансової стабільності, інвестицій у швидке відновлення і впровадження реформ, котрі Україна має реалізувати як кандидат.

2. Інвестиції в Україну. Така допомога призначена для залучення приватних і державних інвестицій, фінансування відновлення та реконструкцію. Цей механізм буде реалізовуватися через змішаний механізм фінансових гарантій, на що виділятиметься 8 млрд. євро, але за рахунок мультиплікації планується мобілізувати 17,8 млрд. євро.

3. Технічна допомога та інші допоміжні заходи, в т. ч. мобілізація досвіду щодо реформ, гранти муніципалітетам та інші форми двосторонньої підтримки. Також можуть бути профінансовані інші заходи, спрямовані на подолання наслідків війни, наприклад щодо відшкодування військової шкоди. Загалом це підтримка імплементації європейського законодавства і спроможності уряду, регіональних і місцевих влад, а також громадянського суспільства. Така складова також покриватиме субсидії процентної ставки для позик, наданих Україні в межах першого рівня. Очікувана сума допомоги – 3 млрд. євро» [17].

Таким чином, наведений вище аналіз основних напрямів взаємодії ЄС та України, дає підстави стверджувати, що країни об'єднаної Європи розширюють можливості та дозволи для української держави, яка знаходиться в умовах повномасштабної війни.

Враховуючи вплив країн-членів ЄС, відбуваються й поступові зміни у механізмі правового регулювання, зокрема щодо співвідношення дозволів та заборон – поступово відбувається збільшення дозволів і зменшення заборон. При цьому, притаманні українській державі обмеження та недоліки у механізмі правового регулювання потребують подальшого вдосконалення, що є важливим напрямком євроінтеграції.

Тому важливо повністю позбутися негативного пострадянського впливу на систему правового регулювання в Україні, що можливо реалізувати, шляхом імплементації європейського досвіду та ефективного використання можливостей, наданих ЄС (технічна, технологічна, правова та фінансова допомога для досягнення відповідностей європейським нормам і стандартам). Це дозволить підвищити рівень розвитку української держави в правовому, політичному та соціально-економічному аспектах, а також позитивно вплине на ефективність та швидкість реалізації євроінтеграції.

Висновки. Євроінтеграція для України – це можливість підвищити рівень економічної, політичної, соціальної сфер, забезпечити необхідний рівень економічної безпеки та зберегти національні цінності.

Для підвищення ефективності євроінтеграції важливо впровадити зміни та реформи, які наблизять Україну до стандартів і норм ЄС. Особливо це стосується правового регулювання різних суспільних сфер. Характеризуючи сутність категорії «механізм правового регулювання», розкриваючи специфіку співвідношення дозволів і заборон важливо зазначити, що вони є парними категоріями, співвідношення яких характеризує в певній мірі суспільний розвиток. Суспільства з низьким рівнем розвитку характеризуються перевагою заборон

над дозволами, і навпаки – чим більша перевага дозволів над заборонами, тим вищий рівень розвитку країни. Вдосконалення механізму правового регулювання в Україні у цьому напрямку є важливою складовою процесу євроінтеграції.

Українська держава розпочала свій євроінтеграційний шлях з моменту набуття незалежності у 1991 р., при цьому найбільшої інтенсивності взаємовідносин з ЄС набули після повномасштабного вторгнення російської армії на українську територію. Прийняті угоди між Україною та ЄС щодо подальшої співпраці сприяють розширенню можливостей та укріпленню взаємовідносин за різними напрямками: торгівля, інвестиції, законодавство, наука та технології, безпека, охорона навколишнього середовища тощо.

Особливого впливу на розвиток відносин Україна – ЄС завдала повномасштабна російсько-українська війна, яка зміцнила взаємодію та підвищила рівень допомоги для досягнення українською стороною відповідності європейським стандартам та нормам. Наразі впроваджуються зміни у механізмі правового регулювання в Україні, відбувається поступове збільшення дозволів, що наближає українську державу до європейських стандартів.

Основними сферами, в яких ЄС розширила дозволи для України є торгівля та інвестиції, імміграція та технології. Окрім цього, Європейський Союз підвищив рівень фінансової, гуманітарної та технічної допомоги для проведення реформ та впровадження змін в українське законодавство і відновлення держави, що знаходиться в умовах війни. Тобто наразі спостерігається розширення дозволів та збільшення можливостей для України з метою прискорення євроінтеграції.

При цьому, Україні потрібно проводити подальшу діяльність щодо впровадження стандартів ЄС у правовому регулюванні. Перейняття та імплементація європейського досвіду правового регулювання разом із ефективним використанням можливостей, наданих ЄС дозволять підвищити розвиток української держави та прискорити процес євроінтеграції України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 01.07.2010 № 2411-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text>
2. Романів Х. Євроінтеграція національного приватного права як умова правового прогресу. *Матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Львів, 10 грудня 2021 р.) / за заг. ред. І. В. Красницького. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ. 2021. 404 с.
3. Україна на шляху до ЄС: реалії і перспективи. № 1–2 (187–188). 2022. Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова. 132 с. URL: https://razumkov.org.ua/images/journal/NSD187-188_2022_ukr_full.pdf
4. Лепех Л.Л. Вимоги до правового регулювання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. № 21. Ч. 1. 2013. С. 67–70.
5. Семіног С. В. Праксеологічний погляд на правовий механізм компенсації за пошкоджене або знищене майно внаслідок збройної агресії РФ: частина перша. *Київський часопис права*. 2023. №. 3. С. 115–121.

6. Остапенко О. І. Про заборони та обмеження в адміністративному праві. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія : Юридичні науки.* № 2. Вип. 5. 2018. С. 51–59.
7. Щербатюк І., Кадебська Е. Процес взаємодії України та ЄС в системі міжнародних відносин. REBUILD UKRAINE: справа всього цивілізованого світу. Вежа-Друк, 2023. С. 204–208.
8. European Council conclusions of 15 December 2015. European Council. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/12/15/european-council-conclusions-14-and-15-december-2023/>
9. Угода про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_012#Text
10. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Ратифіковано із заявою Законом України від 16.09.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
11. Про затвердження Порядку проведення первинної оцінки стану імплементації актів права Європейського Союзу (acquis ЄС): Постанова від 28.02.2023 № 189. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/189-2023-%D0%BF#Text>
12. Звіт про виконання угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом за 2022 рік. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/sites/default/files/inline/files/zvit_pro_vykonannya_ugody_pro_asociaciyu_za_2022_rik.pdf
13. Кошелюк М., Трофін Л. Огляд програм Європейського Союзу, доступних для заявників з України. Січень 2024. 60 с. URL: <https://eef.org.ua/wp-content/uploads/2024/03/Posibnyk-Oglyad-program-YES-dostupnyh-dlya-zayavnykiv-z-Ukrainy.pdf>
14. Пожар А., Пантелеймоненко А. Перспективи та проблеми європейської інтеграції України. *Економіка та суспільство*, 2024. Вип. 65. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4426/4359>
15. The European Green Deal. URL: <https://eu4ukraine.eu/en/greendeal-en>
16. Mygal M. Ukrainian Facility або 50 мільярдів євро від ЄС на відновлення: що має зробити Україна. Інститут аналітики та адвокації. 21 червня 2023. URL: <https://iaa.org.ua/articles/ukrainian-facility-abo-50-milyardiv-yevro-vid-yes-na-vidnovlennya-shho-maye-zrobyty-ukrayina/>
17. Proposal for a Regulation of the European parliament and of the council on establishing the Ukraine Facility. Brussels, 2023. 15 p. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-06/COM_2023_338_1_EN_ACT_part1_v6.pdf

REFERENECES

1. Zakon Ukrainy «Pro zasady vnutrishnoi i zovnishnoi polityky» vid 01.07.2010 № 2411-VI [Law of Ukraine “On Principles of Internal and Foreign Policy” dated July 1, 2010 No. 2411-VI]. [in Ukrainian]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text>
2. Romaniv, Kh. (2021). Yevrointehratsiia natsionalnogo pryvatnogo prava yak umova pravovoho prohresu [European integration of national private law as a condition for legal progress]. *Materialy V Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii (m. Lviv, 10 hrudnia 2021 r.) / za zah. red. I.V. Krasnytskoho.* Lviv : Lvivskiy derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav. 2021. 404 s. [in Ukrainian].
3. Ukraina na shliakhu do YeS: realii i perspektyvy [Ukraine on the way to the EU: realities and prospects]. № 1–2 (187–188). 2022. *Ukrainskyi tsentr ekonomichnykh i politychnykh doslidzhen imeni Oleksandra Razumkova.* 132 s. [in Ukrainian]. URL: https://razumkov.org.ua/images/journal/NSD187-188_2022_ukr_full.pdf
4. Lepekh L. L. (2013). Vymohy do pravovoho rehulivannia. [Requirements for legal regulation]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnogo universytetu.* No. 21. Ch. 1. P. 67–70. [in Ukrainian].
5. Semioh S.V. (2023). Prakseolohichni pohliad na pravovyi mekhanizm kompensatsii za poshkodzhene abo znyshchene maino vnaslidok zbroinoi ahresii RF: chastyna persha [A praxeological view of the legal mechanism of compensation for damaged or destroyed property as a result of the armed aggression of the Russian Federation: part one]. *Kyivskiy chasopys prava.* № 3. S. 115–121. [in Ukrainian].
6. Ostapenko O.I. (2018). Pro zaborony ta obmezhenia v administratyvnomu pravi. [On prohibitions and restrictions in administrative law]. *Visnyk NU “Lvivska politekhnika”.* Seriya : Yurydychni nauky. No 2. Vyp. 5. P. 51–59 [in Ukrainian].
7. Shcherbatiuk, I., Kadebska, E. (2023). Protses vzaiemodii Ukrainy ta YeS v systemi mizhnarodnykh vidnosyn [The process of interaction between Ukraine and the EU in the system of international relations]. REBUILD UKRAINE: справа vsogo tsvyvilizovanoho svitu. Vezha-Druk. S. 204–208. [in Ukrainian].
8. European Council conclusions of 15 December 2015 [European Council conclusions of 15 December 2015]. European Council. [in Ukrainian]. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/12/15/european-council-conclusions-14-and-15-december-2023/>

9. Uhoda pro partnerstvo ta spivrobitnytstvo mizh Ukrainoiu ta YeS [Agreement on partnership and cooperation between Ukraine and the EU]. [in Ukrainian]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_012#Text
10. Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiei storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnimi derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony [Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their member states, on the other hand]. Ratyfikovano iz zaiavoiu Zakonom Ukrainy vid 16.09.2014. [in Ukrainian]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
11. Pro zatverdzhennia Poriadku provedennia pervynnoi otsinky stanu implementatsii aktiv prava Yevropeiskoho Soiuzu (acquis YeS) [On the approval of the Procedure for conducting an initial assessment of the state of implementation of the acts of the European Union (EU acquis)]: Postanova vid 28.02.2023 № 189. [in Ukrainian]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/189-2023-%D0%BF#Text>
12. Zvit pro vykonannia uhody pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu ta Yevropeiskym Soiuzom za 2022 rik [Report on the implementation of the association agreement between Ukraine and the European Union for 2022]. [in Ukrainian]. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/sites/default/files/inline/files/zvit_pro_vykonannya_ugody_pro_asociaciyu_za_2022_rik.pdf
13. Kosheliuk, M., Trofin, L. (2024). Ohliad proham Yevropeiskoho Soiuzu, dostupnykh dlia zaiavnykiv z Ukrainy [Overview of European Union programs available to applicants from Ukraine]. 60 s. [in Ukrainian]. URL: <https://eef.org.ua/wp-content/uploads/2024/03/Posibnyk-Oglyad-program-YES-dostupnyh-dlya-zayavnykiv-z-Ukrai-ny.pdf>
14. Pozhar, A., Panteleimonenko, A. (2024). Perspektyvy ta problemy yevropeiskoi intehtratsii Ukrainy [Prospects and problems of European integration of Ukraine]. Ekonomika ta suspilstvo. Vyp. 65. [in Ukrainian]. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4426/4359>
15. The European Green Deal. URL: <https://eu4ukraine.eu/en/greendeal-en>
16. Mygal, M. (2023). Ukrainian Facility abo 50 miliardiv yevro vid YeS na vidnovlennia: sheho maie zrobyty Ukraina [Ukrainian Facility or 50 billion euros from the EU for recovery: what Ukraine should do]. Instytut analityky ta advokatsii. [in Ukrainian]. URL: <https://iaa.org.ua/articles/ukrainian-facility-abo-50-milyardiv-yevro-vid-yes-na-vidnovlennya-shho-maye-zrobyty-ukrayina/>
17. Proposal for a Regulation of the European parliament and of the council on establishing the Ukraine Facility. Brussels, 2023. 15 p. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-06/COM_2023_338_1_EN_ACT_part1_v6.pdf

II. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

УДК 347.1

DOI <https://doi.org/10.26661/2786-5649-2024-3-03>

ВИКЛИКИ ТА ОБМЕЖЕННЯ В РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ПРАВОВОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ

Мерцалов Д. Ю.*аспірант**Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара**просп. Науки, 72, Дніпро, Україна**orcid.org/0009-0003-4112-6929**DmertsalovD@gmail.com***Ключові слова:***правова визначеність,
правозастосування, цивільне
право, правова система,
правові гарантії, законодавче
оновлення.*

Досліджено виклики та обмеження, що виникають при реалізації принципу правової визначеності в українському цивільному праві, яке залишається основою правової стабільності та передбачуваності правових відносин у суспільстві. Метою дослідження є виявлення найбільш критичних аспектів правової невизначеності в цивільному законодавстві України, зокрема шляхом аналізу основних недоліків у застосуванні принципу правової визначеності. Дослідження також націлене на розробку рекомендацій щодо вдосконалення законодавства для підвищення рівня передбачуваності правових норм, що особливо важливо в контексті захисту прав та інтересів громадян. Методи дослідження включають аналіз нормативно-правових актів, аналіз судової практики, а також порівняльний аналіз міжнародного досвіду, зокрема правових підходів, що застосовуються в Європейському Союзі, де принцип правової визначеності розглядається як один із базових елементів правової системи. Використання методу порівняльного аналізу дозволило виявити ключові відмінності між національним і міжнародним підходами до правозастосування, що надало змогу глибше зрозуміти необхідність гармонізації українського законодавства із загальновизнаними міжнародними стандартами. Результати дослідження свідчать про наявність численних прогалин у законодавстві, а також проблем із чіткістю та узгодженістю правових норм, що часто призводить до правових суперечностей та ускладнень у правозастосуванні. Виявлено, що правова невизначеність у цивільному законодавстві може виникати внаслідок багатозначності окремих правових термінів та недостатньої регламентації джерел права, що ускладнює судову практику. Запропоновано рекомендації щодо вдосконалення законодавства, зокрема через посилення регламентації джерел цивільного права, уточнення формулювань правових норм та усунення багатозначності у текстах нормативних актів. Досліджено актуальні проблеми правової невизначеності, що виникають у зв'язку з використанням абстрактних правових термінів, таких як «справедливість» або «значна шкода», і запропоновано шляхи їх усунення. Це включає чіткіше формулювання норм та забезпечення єдності судової практики для уникнення неоднозначного тлумачення. Висновки дослідження підтверджують важливість принципу правової визначеності як ключового елементу стабільності правової системи. Відсутність узгодженості у тлумаченні та застосуванні правових норм може знижувати довіру громадян до правової системи. У зв'язку з цим пропонується розглядати принцип

правової визначеності як базову складову правової системи, що здатна захищати громадян від довільного втручання держави в їхні права та зміцнювати довіру до правової системи. З метою вдосконалення правового регулювання доцільно включити принцип правової визначеності до Цивільного кодексу України як стратегічний крок для підвищення ефективності та прозорості правозастосування. Також обґрунтовано необхідність врахування міжнародного досвіду, зокрема практики Європейського Союзу, де принцип правової визначеності слугує важливою передумовою захисту основоположних прав і свобод.

CHALLENGES AND LIMITATIONS IN THE IMPLEMENTATION OF THE PRINCIPLE OF LEGAL CERTAINTY

Mertsalov D. Y.

Postgraduate Student

Oles Honchar Dnipro National University

Nauka Avenue, 72, Dnipro, Ukraine

orcid.org/0009-0003-4112-6929

DmertsalovD@gmail.com

Key words: *legal certainty, law enforcement, civil law, legal system, legal guarantees, legislative reform.*

The study investigates the challenges and limitations associated with implementing the principle of legal certainty in Ukrainian civil law, which remains fundamental for the stability and predictability of legal relations within society. The purpose of the study is to identify the most critical aspects of legal uncertainty in Ukraine's civil legislation, particularly by analyzing the main shortcomings in applying the principle of legal certainty. The research also aims to develop recommendations for improving legislation to enhance the predictability of legal norms, which is crucial for protecting citizens' rights and interests. Research methods include the analysis of normative legal acts, examination of judicial practice, and a comparative analysis of international experience, specifically the legal approaches applied in the European Union, where the principle of legal certainty is regarded as a core element of the legal system. The comparative analysis method helped to identify key differences between national and international approaches to law enforcement, thereby enabling a deeper understanding of the need to harmonize Ukrainian legislation with internationally recognized standards. Research results indicate numerous gaps in the legislation, as well as issues with the clarity and consistency of legal norms, which often lead to legal contradictions and complications in law enforcement. It was found that legal uncertainty in civil legislation may arise from the ambiguity of certain legal terms and insufficient regulation of legal sources, complicating judicial practice. Recommendations for improving legislation were proposed, including strengthening the regulation of civil law sources, clarifying legal terminology, and eliminating ambiguity in the texts of normative acts. Current issues of legal uncertainty associated with abstract legal terms, such as "justice" or "significant harm," were examined, and solutions were proposed. These solutions include clearer formulation of norms and ensuring consistency in judicial practice to prevent ambiguous interpretation. Conclusions confirm the importance of the principle of legal certainty as a key element in the stability of the legal system. A lack of consistency in interpreting and applying legal norms can reduce public trust in the legal system. In this regard, it is proposed to consider legal certainty as a fundamental component of the legal system that can protect citizens from arbitrary state interference in their rights and strengthen public trust in the legal

system. For improved regulation, it is advisable to incorporate the principle of legal certainty into the Civil Code of Ukraine as a strategic step to enhance the effectiveness and transparency of law enforcement. The study also substantiates the need to consider international experience, specifically that of the European Union, where the principle of legal certainty is an essential precondition for the protection of fundamental rights and freedoms.

Постановка проблеми. Процес оновлення цивільного законодавства в Україні є критично важливим і своєчасним, відображаючи глобальні тенденції розвитку суспільства та відповідаючи на нові виклики, які виникають у сфері цивільних правовідносин. Адаптація Цивільного кодексу України та інших відповідних нормативних актів до сучасних реалій вимагає, аби вони були ясними, однозначними та несуперечливими, що забезпечить їхню ефективність та стабільність у правозастосуванні.

Процес оновлення цивільного законодавства в Україні є актуальним і важливим завданням, оскільки він відображає глобальні тенденції суспільного розвитку та відповідає на нові виклики у сфері цивільних правовідносин. Адаптація Цивільного кодексу України до сучасних реалій потребує чітких і узгоджених норм для підвищення ефективності правозастосування.

Забезпечення правової визначеності вимагає правових гарантій, що сприяють стабільності цивільно-правового регулювання та адаптації до змін у соціальному та технологічному середовищах. Зміцнення законодавства має враховувати захист прав учасників цивільних відносин, а також забезпечення від довільного втручання держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Принцип правової визначеності не був окремо досліджений у контексті цивільного права України, хоча він є предметом уваги як фундаментальний елемент у загальноправовій системі за дослідженнями таких учених як С.П. Погребняк [11], Р.О. Падалка [10], Г.З. Огнев'юк [8]. Вивчення цього принципу також проводилося в рамках аналізу верховенства права за науковими роботами С.П. Головатого [1], Ю.І. Матвеева [7], та інших, а також в контексті його застосування в інших галузях права згідно з роботами В.А. Кройтора [6] та О.В. Сачко [13]. Інтерес до цього принципу виявили і міжнародні вчені, як-от Джеремі Ван Меєрбек [16], який досліджував його застосування в практиці ЄС, та Джон МакГаррі [17], який зосереджувався на забезпеченні правової визначеності у Великобританії.

Незважаючи на значний інтерес науковців, роль принципу правової визначеності в цивільному праві України залишається недослідженою,

особливо у контексті його практичного застосування. У даній статті зосереджено увагу на значенні цього принципу для стабільності цивільних відносин та захисту прав громадян.

Метою статті є дослідження місця та ролі принципу правової визначеності у цивільному праві України, зокрема його впливу на прозорість та послідовність правових норм. Завданнями є: аналіз існуючих норм щодо відповідності принципу правової визначеності; виявлення проблем, що потребують вирішення; та розробка рекомендацій для підвищення чіткості та передбачуваності законодавства, враховуючи сучасні соціальні та економічні зміни.

Виклад основного матеріалу. Наукові дослідження щодо сучасних тлумачень верховенства права знайдено у працях таких авторів як С. Головатий [1], О. Соловійов [14], М. Козюбра [5] та інших. Зокрема, важливу роль у формуванні офіційних інтерпретацій відіграють рішення Конституційного Суду України (далі – КСУ) та Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). Аналізуючи їх підходи, можна помітити, що обидва суди інтегрують у свої рішення елементи як природно-правових, так і позитивістсько-правових концепцій, включно з аксіологічними та інструментально-потребовими підходами. Обидві інституції вирізняються гуманістичним баченням права, орієнтованим на захист природних прав та гідності людини [7].

Відмінності в тлумаченнях ЄСПЛ та КСУ також заслуговують на увагу. ЄСПЛ наголошує на ситуативності правових інтерпретацій, переходячи від загальних абстрактних формулювань до більш конкретизованих визначень, що відповідають певним історичним та суб'єктивним обставинам. Навпаки, КСУ зробив спробу встановити загальне і досить абстрактне визначення верховенства права як панування права у суспільстві. Ці розбіжності відображають різні методологічні підходи до інтерпретації та застосування правових норм в межах їх юрисдикцій.

Аналізуючи рішення ЄСПЛ, можна виявити ключові характеристики та особливості верховенства права. Основні принципи, відзначені ЄСПЛ, включають визнання пріоритетності прав

людини в діяльності держави, оскільки принцип верховенства права є фундаментальним для всіх статей Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, до дотримання якої зобов'язані держави-члени Ради Європи. Цей принцип стосується всіх державних органів, у тому числі органів прокуратури [10].

Додатково, ЄСПЛ підкреслює важливість правової визначеності людини в конкретній ситуації. Відповідно до ЄСПЛ, неприпустиме затримання особи на невизначений та непередбачуваний термін без підтримки законом або судовим рішенням. Також закон має чітко визначати межі будь-якого правового розсуду і методи його застосування. ЄСПЛ вказує на необхідність громадської довіри до судів як до гарантів справедливості, а також на безумовний доступ до судового розгляду [8].

Значення судового контролю над виконавчими органами, обов'язковість виконання судових рішень усіма державними органами, можливість перегляду рішень вищими інстанціями, а також остаточність і незмінність рішень, які набрали чинності, є основними для забезпечення верховенства права. ЄСПЛ підкреслює, що законодавча влада не повинна втручатися у процес правосуддя, і вимагає від держав забезпечувати швидке та ефективне розслідування у випадках застосування смертельної зброї, підтримуючи довіру громадян до верховенства права [2].

«Поелементний аналіз» верховенства права включає детальне вивчення основ права, його структури і функцій для розуміння, як воно домінує в суспільстві. Верховенство права вимагає, щоб усі члени суспільства, включно з державою, дотримувалися чітких, публічно доступних, стабільних та справедливо застосовуваних законів, включаючи такі аспекти як законність, передбачуваність і захист основних прав [9].

Поєднання верховенства права та поелементного аналізу може сприяти більш ефективному застосуванню права, підвищуючи його прозорість і ефективність. Верховенство права гарантує однакове застосування законів до всіх, а поелементний аналіз допомагає виявити, чи відповідають всі компоненти правової системи стандартам, забезпечуючи логічну узгодженість [4].

Такий аналіз дозволяє виявити прогалини і недоліки в правовій системі, які заважають реалізації верховенства права. Наприклад, законодавча невизначеність може призводити до різних трактувань, порушуючи принципи передбачуваності та законності. Тому поелементний аналіз є ефективним інструментом для покращення законодавства, роблячи його більш чітким і сприяючи стабільності правової системи загалом.

Аналіз вітчизняних наукових досліджень показує, що верховенство права часто тлумачиться

через різні доктринальні підходи, узагальнені М. Козюброю [5]. Перший підхід трактує принцип як верховенство закону в традиційному розумінні, характерному для радянської теорії, де верховенство права пов'язується з актами, прийнятими парламентом [3].

Другий підхід розширює цю концепцію, визнаючи верховенство права як верховенство всіх нормативно-правових актів, включно з тими, які не приймаються парламентом. Це тлумачення наявне в конституційному праві, де принцип верховенства права використовується у ширшому значенні, охоплюючи всі нормативні акти [3]. Третій підхід ставить верховенство права поряд з верховенством розуму і справедливості, що є основними для природноправової доктрини. Четвертий підхід визначає верховенство права як пріоритет міжнародних норм і принципів над національним законодавством [12].

С. Головатий [1] у своїй монографії виділяє два підходи в українських дослідженнях: прямолінійно-механістичний та обмежувально-звужувальний. Перший підхід досліджує широке значення феномена права, тоді як другий розглядає верховенство права як елемент правової держави. Головатий критикує ці підходи, пропонуючи розуміти верховенство права як сукупність ідеалів та практик, що захищають особу від довільних дій держави, забезпечуючи повагу до людської гідності. Це підкріплює позицію С. Погребняка [11], який вважає, що сучасне розуміння верховенства права охоплює демократичні цінності та спрямоване на захист прав і свобод людини у всіх сферах життєдіяльності.

С. Погребняк [11] виділяє три основні тлумачення верховенства права: формальне, субстанційне (матеріальне) та функціональне. Формальний підхід фокусується на законодавчому закріпленні принципу та дотриманні його в правових нормах. У європейському контексті верховенство права включає незалежність судової влади, прозорий законодавчий процес, відсутність дискримінаційних законів, заборону ретроактивного права та судовий контроль за урядовими діями. Матеріальноправовий підхід оцінює право за моральними критеріями, а функціональний підхід акцентує на ролі права у забезпеченні передбачуваності рішень та обмеженні дискреційних повноважень уряду [7].

О. Сачко [13] зазначає, що англійська юридична традиція розділяє верховенство права на політико-правовий та процесуальний підходи. Перший пов'язує його з поняттями свободи, демократії та правопорядку, хоча й часто подає загальні визначення, що утруднюють їх формалізацію. Натомість процесуальний підхід розглядає верховенство права як систему індивідуальних прав

і процесуальних гарантій, закріплених у міжнародних актах, таких як Загальна декларація прав людини [14].

Хоча існують певні дослідження, багато аспектів трактування верховенства права залишаються дискусійними та потребують додаткового аналізу [11]. В юридичній спільноті все ще немає єдиної позиції щодо його визначення, що вимагає нових підходів до класифікації та узагальнення цього принципу.

Принцип правової визначеності вимагає, щоб закони були чіткими, доступними і передбачуваними, що дозволяє особам точно розуміти свої права та обов'язки та адекватно оцінювати можливі правові наслідки своїх дій. Такий принцип є надзвичайно важливим для забезпечення законності, запобігання свавілля та зміцнення довіри до правової системи [16].

Однак, попри його значущість, реалізація принципу правової визначеності стикається з низкою викликів та обмежень. Перше з них – мовна невизначеність. Закони часто використовують абстрактні або багатозначні терміни, що може вести до різного тлумачення. Наприклад, такі поняття як «справедливість», «нерозумні витрати» чи «значна шкода» можуть інтерпретуватися по-різному залежно від контексту та судової практики.

Друге обмеження пов'язане з постійною еволюцією законодавства. У сучасному світі, де соціальні, технологічні та економічні умови швидко змінюються, закони можуть швидко застарівати або виявлятися неадекватними. Це вимагає постійного перегляду та адаптації законодавчих актів, що, в свою чергу, може підривати передбачуваність правової системи та ускладнювати її розуміння громадянами [4].

Третє обмеження – це балансування між загальністю і специфічністю. З одного боку, закони не можуть бути абсолютно детальними, оскільки це призведе до їх надмірної кількості та складності. З іншого боку, занадто загальні норми можуть бути неефективними для регулювання конкретних ситуацій та взаємовідносин.

Четверте обмеження пов'язане з суб'єктивним фактором у правозастосуванні. Судді та інші правозастосовні органи мають певний ступінь дискреції при інтерпретації законів, що може призвести до неконсистентності та непередбачуваності судових рішень.

Кризовий період, який переживає Україна протягом останніх трьох років, вимагає від країни чіткого вибору напряму зовнішньополітичної інтеграції. На європейському континенті для України особливо перспективними та ефективними видаються шляхи співпраці з такими організаціями, як РЄ та ЄС. Хоча РЄ представляє собою важливу платформу для політичної інтеграції, ЄС відкриває для України ширші можливості у полі-

тичних, економічних, соціальних та культурних аспектах [5]. Це стало особливо важливим після підписання угоди про асоційоване членство з ЄС у березні 2014 року, що стало наслідком значущих подій, які відбулися в Україні між груднем 2013 року та березнем 2014 року.

Виконання умов асоціації з ЄС вимагає від України адаптації до правових стандартів ЄС, особливо у сфері забезпечення основоположних прав та свобод. На початку 1950-х років домінувала думка, що захист та повага до основних прав людини є виключною компетенцією РЄ, оскільки інститути тодішніх Європейських Співтовариств, що займалися економічними питаннями, не могли безпосередньо впливати на захист прав людини. Однак, з розвитком політико-правових процесів серед держав-членів ЄС, стало очевидно, що така позиція є помилковою [11].

Від початку діяльності Центральної судової інституції ЄС, яка тепер відома як Суд ЄС, виникла необхідність оцінки відповідності актів європейських інститутів конституційним нормам держав-членів у контексті прав людини. Прогрес європейської інтеграції поставив захист основних прав людини на чільне місце в порядку денному ЄС, що спонукало Суд ЄС до реформування свого підходу та започаткування процесу конституціоналізації основоположних прав та свобод [11].

Першим важливим рішенням у цьому контексті стала справа «Loos», у якій Суд Європейського Союзу підкреслив, що правові акти Європейського Співтовариства не обмежуються лише встановленням обов'язків для громадян, але й закріплюють основоположні права, що є невід'ємною частиною правової системи Співтовариства. У своєму рішенні Суд також наголосив, що установчі договори мають розглядатися як правові документи з прямою дією, тобто такі, що надають окремим особам конкретні права. Важливо, що захист цих прав покладається на національні суди держав-членів, що забезпечує єдність застосування європейського права на всій території ЄС та сприяє розвитку європейської правової традиції. Це рішення стало ключовим кроком у визнанні того, що правові норми ЄС мають безпосередній вплив на правовий статус осіб і забезпечення їхніх прав [8].

Принцип правової визначеності в Цивільному кодексі України (ЦК України) виявляється через норми, які врегульовують взаємовідносини і запобігають конфліктам між різними правовими актами або нормами в межах самого кодексу. Зокрема, це стосується норм, які передбачають заходи у випадках, коли одні правила суперечать іншим, а також коли застосування певних норм конфліктує з суттю конкретних цивільних відносин чи правочину. Такі заходи передбачені, наприклад, у статтях 633, 1109, 1242, а також у статтях 7, 21, 203 ЦК України [12].

Цей принцип також проявляється у правилах тлумачення змісту правочинів, умов договорів, а також заповітів, які зазначені у статтях 213, 637, 1256 ЦК України. Виходячи з цього, можна зробити висновок, що принцип правової визначеності є ключовим елементом системи принципів цивільного права України [1]. Його значення полягає в тому, що він забезпечує загальність і універсальність дії, оскільки поширюється на всі цивільні відносини та має важливі правові наслідки для всіх суб'єктів цивільного права.

Порушення принципу правової визначеності може призвести до відмови у застосуванні певних цивільно-правових норм, якщо вони визнаються нікчемними або не можуть бути застосовані через суперечність з Конституцією України, Цивільним кодексом, загальними засадами цивільного законодавства, умовами договору чи суттю відносин чи правочину. ЦК України також встановлює заборони щодо застосування певних джерел цивільного права або дає можливість учасникам цивільних правовідносин через судовий процес визнати незаконним і скасувати нормативно-правовий акт. Все це свідчить про важливість та універсальність принципу правової визначеності у правовій системі України [4].

Пропозиція внесення принципу правової визначеності до статей Цивільного кодексу України може стати важливим кроком для значного підвищення ефективності правового регулювання, одночасно забезпечуючи кращий захист учасників цивільних правовідносин. Впровадження цього принципу передбачає досягнення декількох фундаментальних цілей, серед яких можна виокремити гарантування чіткості, доступності та передбачуваності правових норм, що є важливими для стабільності правової системи. Відсутність правової визначеності часто стає причиною виникнення непорозумінь, конфліктів та судових спорів, що вказує на необхідність адаптації законодавчих норм для відповідності вимогам правової визначеності, яка здатна знизити рівень правових суперечок і сприяти підвищенню довіри до правової системи з боку як громадян, так і бізнесу.

Застосування принципу правової визначеності в Цивільному кодексі України може бути реалізовано через чіткіше формулювання правових норм та усунення мовної багатозначності, що часто спостерігається у деяких статтях законодавства. Часто нормативні акти містять абстрактні терміни, які допускають різні інтерпретації, що призводить до неоднозначного тлумачення норм судами або іншими правозастосовними органами. Наприклад, такі поняття, як «справедливість», «значна шкода» та «розумні витрати» можуть мати різні значення, що залежить від конкретних правових ситуацій або судової практики. З цієї точки зору, статті 213,

637 і 1256 Цивільного кодексу України, які регулюють питання тлумачення правочинів та договорів, потребують удосконалення, щоб забезпечити чітке та однозначне тлумачення прав і обов'язків сторін.

Стаття 213 Цивільного кодексу України встановлює, що правочини повинні тлумачитися виходячи зі справжньої волі сторін, що є надзвичайно важливим для усунення непорозумінь у випадках неоднозначного трактування окремих положень. Це положення не тільки забезпечує правову визначеність, але й дозволяє досягти справедливості у випадках, коли умови правочину є нечіткими або двозначними. Стаття 637 Цивільного кодексу України доповнює це положення щодо договорів, встановлюючи, що їх умови повинні тлумачитися у контексті всієї угоди. Таким чином, забезпечується, що під час вирішення спорів сторони можуть покладатися на узгоджені договірні умови, уникаючи суперечливих інтерпретацій.

Крім того, важливо враховувати потребу у постійному перегляді та оновленні норм цивільного права відповідно до соціальних, економічних і технологічних змін, які відбуваються у суспільстві. Законодавство має бути адаптованим до сучасних реалій, при цьому зберігаючи стабільність і передбачуваність, що є необхідними для підтримки правової визначеності. У цьому контексті правова визначеність полягає не тільки в чіткості та зрозумілості правових норм, але й у забезпеченні постійної актуалізації законодавства з урахуванням нових суспільних потреб і викликів. Наприклад, у статтях 7, 21 та 203 Цивільного кодексу України йдеться про механізми вирішення колізій між різними правовими нормами, що є ключовим аспектом забезпечення правової визначеності. Внесення змін до цих статей дозволить уникати суперечностей і поліпшить механізми правозастосування у випадках прогалин або невизначеності у законодавстві.

Ще одним важливим аспектом є забезпечення балансу між загальністю та специфічністю правових норм. З одного боку, закони мають бути загальними, щоб охоплювати широкий спектр правовідносин, проте з іншого боку – вони повинні бути достатньо конкретними, щоб ефективно регулювати окремі типи правочинів та правовідносин. Внесення принципу правової визначеності до Цивільного кодексу дозволить досягти цього балансу шляхом більш детального регулювання окремих видів правочинів та цивільних відносин. Наприклад, стаття 1242 Цивільного кодексу чітко визначає черговість спадкоємців за законом, що є важливим для збереження правової визначеності у спадкових правовідносинах, а також допомагає уникнути конфліктів між спадкоємцями.

Особливої уваги потребує питання тлумачення правових норм суддями та іншими правозасто-

совними органами для забезпечення правової визначеності. Суди повинні мати чіткі критерії для тлумачення законів, а також обмеження щодо застосування власного розсуду при ухваленні рішень. Непослідовність судових рішень, яка часто виникає внаслідок неоднозначного тлумачення законодавчих норм, може підірвати довіру до правової системи та призвести до зростання рівня правової невизначеності. Тому удосконалення Цивільного кодексу в контексті впровадження принципу правової визначеності повинно враховувати необхідність забезпечення узгодженості та єдності судової практики. На основі положень статей 213 та 637 Цивільного кодексу можна досягти узгодженості у тлумаченні договорів та правочинів, що сприятиме зниженню кількості судових спорів та підвищенню передбачуваності судових рішень.

Пропонуючи внесення змін до Цивільного кодексу України з метою впровадження принципу правової визначеності, необхідно звернути увагу на міжнародний досвід. Зокрема, у правових системах країн Європейського Союзу цей принцип вважається ключовим для забезпечення стабільності правовідносин та довіри громадян до правової системи. Європейський суд з прав людини неодноразово наголошував на важливості правової визначеності для забезпечення дотримання прав людини та принципу верховенства права. Важливо також враховувати взаємодію між національними правовими системами та нормами міжнародного права, що може бути додатковим інструментом для підвищення якості правового регулювання в Україні.

Одним із можливих шляхів впровадження принципу правової визначеності до Цивільного кодексу України є посилення регламентації щодо джерел цивільного права. Відповідні положення повинні чітко визначати, які саме нормативні акти мають перевагу у разі їхньої колізії. Крім того, необхідно уточнити правила застосування аналогії права та аналогії закону для вирішення правових спорів, що виникають у випадках прогалин у законодавстві. Це дозволить зменшити рівень правової невизначеності та забезпечити більшу стабільність правовідносин.

На завершення, слід зазначити, що впровадження принципу правової визначеності до Цивільного кодексу України не тільки підвищить ефективність цивільного права, але й сприятиме покращенню загальної правової культури в Україні. Громадяни та бізнес отримають можливість з більшою впевненістю планувати свої дії та уникати правових ризиків, що матиме позитивний вплив на розвиток економіки та суспільства загалом.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Правова визначеність є основоположним принципом, що забезпечує ясність, передбачуваність і зрозумілість правових норм, що є критично важливим для забезпечення прав і свобод громадян та стабільності правової системи. Принцип правової визначеності в Цивільному кодексі України проявляється через деталізовані норми, що адресують можливі колізії та невідповідності між різними правовими актами. Наприклад, спеціальні статті кодексу розглядають випадки, коли окремі норми можуть суперечити одна одній або коли застосування певних норм є неможливим через конфлікт з основними засадами чи духом закону. Також важливо відзначити, що в Цивільному кодексі передбачені механізми для тлумачення і застосування правових норм, що сприяє їхній однозначності та захисту прав учасників правовідносин. У зв'язку з наведеним, у дослідженні запропоновано внести зміни до Цивільного кодексу України, зокрема, запропонувати зміни до статей, які регулюють джерела цивільного права, та додати положення, що забезпечують більшу визначеність і консистенцію в застосуванні цивільного права. Особлива увага приділяється врегулюванню питань, пов'язаних з тлумаченням та застосуванням цивільно-правових норм, що має стати основою для подальшого забезпечення правової визначеності та стабільності в правовій системі України. Подальші дослідження повинні зосередитись на аналізі практичного застосування нововведених норм, впливі правової визначеності на правову поведінку громадян та бізнесу, а також вивченні міжнародного досвіду з метою знаходження оптимальних шляхів розвитку правової системи України у відповідності до загальноприйнятих міжнародних стандартів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Головатий С. П. Верховенство права: ідея, доктрина, принцип : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2009. 44 с.
2. Гуйван П. Д. Правова визначеність як складова частина принципу верховенства права. *Альманах міжнародного права*. 2017. Вип. 17. С. 11–21. http://nbuv.gov.ua/UJRN/amp_2017_17_4
3. Дудаш Т. І. Праворозуміння крізь призму герменевтики. [Випуск 22]. Львів, 2010. 248 с.
4. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : навч. посіб. / за заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ : Ваіте, 2014. 944 с.
5. Козюбра М. І. Принцип верховенства права та правової держави: єдність основних вимог. *Наукові записки НаУКМА*. 2007. Том 64. *Юридичні науки*. С. 3–9.

6. Кройтор В. А. Теоретико-методологічні основи формування та функціонування системи принципів цивільного судочинства : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2021. 42 с.
7. Матвєєва Ю. І. Принцип правової визначеності як складова верховенства права : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2019. 220 с.
8. Огнев'юк Г. З. Правова визначеність як юридична категорія. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2017. № 10. С. 32–35. http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmju_2017_10_13
9. Олійник О. С. Принципи кримінального права: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2020. 480 с.
10. Падалка Р. О. Верховенство права як основоположний принцип права : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2017. 195 с.
11. Погребняк С. П. Основоположні принципи права : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2009. 433 с.
12. Рабінович П. М., Панкевич І. М. Здійснення прав людини: проблеми обмежування (загальнотеоретичні аспекти). [Випуск 3]. Львів, 2001. 108 с.
13. Сачко О. В. Забезпечення верховенства права при застосуванні особливих форм, порядків та режимів кримінального провадження : дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.09. Ірпінь, 2019. 500 с.
14. Соловійов О. В. Міжнародні договори та міжнародна судова практика їх застосування як джерела національного права (за матеріалами застосування в Україні Європейської конвенції з прав людини та практики Страсбурзького суду). [Випуск 26]. Київ, 2012. 164 с.
15. Ahmetaj H. Legal Certainty and Legitimate Expectation in the EU Law. *Interdisciplinary Journal of Research and Development*. 2014. Vol. 1. No. 2. Pp. 20–25.
16. Jérémie Van Meerbeeck. The Principle of Legal Certainty in the Case Law of the European Court of Justice: From Certainty to Trust. *European Law Review*. 2016. Vol. 41, № 41. P. 275–288.
17. McGarry J. Effecting Legal Certainty under the Human Rights Act. *Judicial Review*. 2011. Vol. 16. № 1. Pp. 66–71.

REFERENCES

1. Holovaty S. P. (2009) Verkhovenstvo prava: ideia, doktryna, pryntsyyp: avtoref. dys. ... dokt. yuryd. nauk: 12.00.01 [Rule of law: idea, doctrine, principle: Doctor's thesis abstract]. Kyiv, 44 p. [in Ukrainian]
2. Huyvan P. D. (2017) Pravova vyznachenist yak skladova chastyna pryntsyypu verkhovenstva prava [Legal certainty as a component of the rule of law principle]. *Almanac of International Law*, 17, pp. 11–21. http://nbuv.gov.ua/UJRN/amp_2017_17_4 [in Ukrainian]
3. Dudash T. I. (2010) Pravorozuminnia kriz pryzmu hermenevtyky [Legal understanding through the prism of hermeneutics]. Lviv, 248 p. [in Ukrainian]
4. Dudorov O. O., Khavroniuk M. I. (2014) Kryminalne pravo: navch. posib. [Criminal Law : a textbook]. Kyiv : Vainte, 944 p. [in Ukrainian]
5. Koziubra M. I. (2007) Pryntsyyp verkhovenstva prava ta pravovoi derzhavy: yednist osnovnykh vymoh [The rule of law and the legal state: unity of basic requirements]. *Scientific Notes of NaUKMA*, 64, Law Studies, pp. 3–9. [in Ukrainian]
6. Kroitor V. A. (2021) Teoretyko-metodolohichni osnovy formuvannia ta funktsionuvannia systemy pryntsyypiv tsyvilnoho sudochynstva: avtoref. dys. ... dokt. yuryd. nauk: 12.00.03 [Theoretical and methodological foundations of civil litigation principles: Doctor's thesis abstract]. Kharkiv, 42 p. [in Ukrainian]
7. Matvieieva Yu. I. (2019) Pryntsyyp pravovoi vyznachenosti yak skladova verkhovenstva prava: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.01 [The principle of legal certainty as a component of the rule of law: Candidate's thesis]. Kyiv, 220 p. [in Ukrainian]
8. Ohnevyyuk H. Z. (2017) Pravova vyznachenist yak yurydychna katehoriia [Legal certainty as a legal category]. *Bulletin of the Ministry of Justice of Ukraine*, 10, pp. 32–35. http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmju_2017_10_13 [in Ukrainian]
9. Oliinyk O. S. (2020) Pryntsyypy kryminalnoho prava : dys. ... dokt. yuryd. nauk : 12.00.08 [Principles of criminal law: Doctor's thesis]. Kyiv, 480 p. [in Ukrainian].
10. Padalka R. O. (2017) Verkhovenstvo prava yak osnovopolozhnyi pryntsyyp prava: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.01 [The rule of law as a fundamental principle of law: Candidate's thesis]. Kyiv, 195 p. [in Ukrainian]
11. Pohrebniak S. P. (2009) Osnovopolozhni pryntsyypy prava: dys. ... dokt. yuryd. nauk: 12.00.01 [Fundamental principles of law: Doctor's thesis]. Kharkiv, 433 p. [in Ukrainian]
12. Rabinovych P. M., Pankevych I. M. (2001) Zdiisnennia prav liudyny: problemy obmezhuвання (zahalno-teoretychni aspekty) [Human rights implementation: limitation issues (general theoretical aspects)]. Lviv, 108 p. [in Ukrainian]

13. Sachko O. V. (2019) Zabezpechennia verkhovenstva prava pry zastosuvanni osoblyvykh form, poriadkiv ta rezhytiv kryminalnoho provadzhennia : dys. ... dokt. yuryd. nauk : 12.00.09 [Ensuring the rule of law in the application of special forms, orders, and modes of criminal proceedings: Doctor's thesis]. Irpin, 500 p. [in Ukrainian]
14. Soloviov O. V. (2012) Mizhnarodni dohory ta mizhnarodna sudova praktyka yikh zastosuvannia yak dzherela natsionalnoho prava (za materialamy zastosuvannia v Ukraini Yevropeiskoi konventsii z prav liudyny ta praktyky Strasburzkoho sudu) [International treaties and international judicial practice of their application as sources of national law (based on the European Convention on Human Rights and the practice of the Strasbourg Court in Ukraine)]. Kyiv, 164 p. [in Ukrainian]
15. Ahmetaj H. (2014) Legal Certainty and Legitimate Expectation in the EU Law. *Interdisciplinary Journal of Research and Development*, 1(2), pp. 20–25.
16. Van Meerbeeck J. (2016) The Principle of Legal Certainty in the Case Law of the European Court of Justice: From Certainty to Trust. *European Law Review*, 41(41), pp. 275–288.
17. McGarry J. (2011) Effecting Legal Certainty under the Human Rights Act. *Judicial Review*, 16(1), pp. 66–71.

III. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.26661/2786-5649-2024-3-04>

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТУРИЗМУ В ПОЛЬЩІ

Яворський Р. І.*кандидат юридичних наук,**докторант кафедри адміністративного та інформаційного права**Національний університет «Львівська політехніка»**вул. Степана Бандери, 12, Львів, Україна**orcid.org/0000-0002-0973-054X**yavorskiroman@gmail.com*

Ключові слова: *правове регулювання, законодавство, туризм, туристична діяльність, туристичні послуги, гармонізація.*

У статті здійснено комплексний аналіз чинного законодавства, що регулює туристичну діяльність у Польщі, з урахуванням європейських норм та стандартів. Правове регулювання туристичної сфери в Польщі є складним процесом, який базується на численних національних та міжнародних нормативних актах. Особливу увагу приділено Закону про туристичні послуги Польщі, який є основним нормативним документом, що визначає вимоги до діяльності туристичних агентств, готелів, туроператорів, а також забезпечує захист прав споживачів. Закон про туристичні послуги Польщі містить положення про регулювання діяльності туроператорів, захист прав споживачів, фінансові гарантії та відповідальність за неналежне виконання послуг. Він узгоджується з Директивою ЄС 2015/2302, що посилює захист туристів, забезпечуючи права на компенсацію, страхування та фінансові гарантії у разі банкрутства компанії або скасування поїздки. Також у статті проаналізовано інші правові акти, зокрема Закон про туристичні заходи та пов'язані туристичні послуги, прийнятий у 2017 році, який регулює організацію туристичних поїздок, та Закон від 22 липня 2016 року, що запровадив Туристичний гарантійний фонд для захисту прав туристів у разі неплатоспроможності туроператорів. Окремо розглянуто Закон про Польську організацію туристичну, що сприяє розвитку туристичної інфраструктури та підвищенню конкурентоспроможності країни як туристичного напрямку. Аналіз показав, що правова база Польщі адаптована до європейських вимог, що забезпечує високий рівень захисту туристів та сприяє розвитку туризму в країні.

Крім того, гармонізація польського законодавства із європейськими стандартами відкрила нові можливості для польських підприємств у сфері туризму, оскільки вони змогли працювати на європейському ринку з дотриманням загальноєвропейських норм і вимог. Це також призвело до посилення конкуренції на ринку туристичних послуг, що стало стимулом для покращення якості обслуговування та інновацій у галузі.

LEGAL REGULATION OF TOURISM IN POLAND

Yavorskyi R. I.

Candidat of Law,

Doctoral Student at the Department of Administrative and Information Law

National University "Lviv Polytechnic"

Stepana Bandery str., 12, Lviv, Ukraine

orcid.org/0000-0002-0973-054X

yavorskiroman@gmail.com

Key words: *tourism and recreational activities, administrative and legal regulation, legal framework, regulation issues, coordination of authorities, digitalization of tourism.*

The article provides a comprehensive analysis of the current legislation governing tourism activities in Poland, taking into account European norms and standards. Legal regulation of the tourism sector in Poland is a complex process based on numerous national and international regulations. Particular attention is paid to the Polish Travel Services Act, which is the main regulatory document defining the requirements for the activities of travel agencies, hotels, tour operators, and ensuring consumer protection. The Polish Travel Services Act contains provisions on the regulation of tour operators, consumer protection, financial guarantees and liability for improper performance of services. It is aligned with EU Directive 2015/2302, which strengthens the protection of tourists by providing rights to compensation, insurance, and financial guarantees in the event of a company's bankruptcy or trip cancellation. The article also analyzes other legal acts, in particular the Law on Tourist Events and Related Tourist Services adopted in 2017, which regulates the organization of tourist trips, and the Law of July 22, 2016, which introduced the Tourist Guarantee Fund to protect the rights of tourists in the event of insolvency of tour operators. The Law on the Polish Tourist Organization, which contributes to the development of tourism infrastructure and enhances the country's competitiveness as a tourist destination, is considered separately. The analysis showed that Poland's legal framework is adapted to European requirements, which ensures a high level of tourist protection and promotes tourism development in the country.

In addition, the harmonization of Polish legislation with European standards opened up new opportunities for Polish enterprises in the field of tourism, as they were able to work on the European market in compliance with common European norms and requirements. It has also led to increased competition in the travel services market, which has been an incentive for improved service quality and innovation in the industry.

Постановка проблеми. Проблема правового регулювання туризму в Польщі є актуальною, враховуючи стрімкий розвиток туристичної галузі, її економічне та соціальне значення для країни. Туризм вимагає ефективної нормативної бази, яка б забезпечувала баланс між інтересами держави, туристичних компаній, місцевих громад та туристів. Водночас швидкі зміни у світовій туристичній індустрії, викликані глобалізацією, цифровізацією та пандемією, вимагають адаптації національних правових норм. Польща як країна Європейського Союзу (ЄС) повинна узгоджувати своє законодавство з нормами ЄС, що додає складнощів у правове регулювання галузі. Основною проблемою є роз-

робка дієвих правових механізмів, які б не лише сприяли розвитку туризму, але й забезпечували захист прав туристів, екологічну стійкість та відповідність міжнародним стандартам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій у сфері правового регулювання туризму в Польщі свідчить про активне вивчення цієї тематики з боку польських науковців. Особливу увагу приділяють питанням адаптації національного законодавства до вимог Європейського Союзу, регулюванню прав і обов'язків суб'єктів туристичної діяльності та захисту прав споживачів туристичних послуг.

Зокрема, Пьотр Цибула є одним із провідних польських науковців у сфері правового регулювання

туризму. У своїх роботах він зосереджується на таких важливих питаннях, як регулювання прав та обов'язків сторін при укладанні договорів про туристичні послуги, відповідальність організаторів туризму за неналежне виконання зобов'язань, а також правові аспекти організації екскурсій. Книга під редакцією П. Цибули [1] є важливим внеском у дослідження правових аспектів туризму та подорожей, зокрема в контексті історичних змін та сучасних викликів. У виданні представлені статті, присвячені пам'яті професора Януша Сондла, видатного фахівця в галузі права туризму, що підкреслює його внесок у розвиток цієї дисципліни. Д. Борек, М. Мігдал, К. Світай та Г. Завістовська [2] досліджують правові аспекти туризму в Польщі, зосереджуючи увагу на актуальному стані законодавства та його впливі на туристичну індустрію. Водночас Я. Акінча [3] аналізує правову природу таймшару як специфічної форми туристичних послуг, розглядаючи його історичний розвиток та законодавчі норми, що регулюють цю сферу. Автор акцентує на важливості захисту прав споживачів і обов'язків компаній, що пропонують таймшар, підкреслюючи необхідність інтеграції міжнародних норм у національне законодавство Польщі. Крім того, М. Томашевська [4] розглядає місце туристичного права в польській правовій системі, підкреслюючи його роль як окремої галузі права, що потребує більш детальних досліджень. Науковиця акцентує на важливості формалізації правових норм у сфері туризму для забезпечення правових гарантій для споживачів і постачальників туристичних послуг. Водночас у іншій праці [5] М. Томашевська обговорює ключові методологічні та соціологічні аспекти, що впливають на розвиток туристичного права. Вчена акцентує на необхідності інтеграції різних наукових підходів для більш комплексного аналізу правових норм у сфері туризму, підкреслюючи важливість дослідження соціальних явищ, пов'язаних із туризмом, що відкриває нові перспективи для подальших наукових розробок у цій галузі.

Ці дослідження підкреслюють актуальність проблем правового регулювання туризму в Польщі та сприяють розробці нових підходів до вдосконалення законодавства в умовах сучасних викликів туристичної галузі.

Метою статті є здійснити комплексний аналіз чинного законодавства, яке регулює туристичну діяльність у Польщі, з урахуванням європейських норм та стандартів.

Виклад основного матеріалу. Правове регулювання туризму в Польщі є складним процесом, що базується на численних національних та міжнародних нормативних актах. З огляду на динамічний розвиток туристичної галузі, правові рамки відіграють ключову роль у забезпеченні безпеки туристів, захисту прав споживачів і підтримці стабільності ринку. Основні законодавчі

акти, такі як, наприклад, Закон про туристичні послуги Польщі (Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o usługach hotelarskich oraz usługach pilotów wycieczek i przewodników turystycznych) [6], забезпечують чіткі правила для туристичних агентств, готелів та інших учасників ринку.

У дослідженні правового регулювання туризму в Польщі основну увагу приділяється аналізу чинної законодавчої бази, яка регулює туристичну діяльність у країні, а також процесу гармонізації національного законодавства з нормами ЄС. Польська туристична галузь керується кількома ключовими нормативними актами, серед яких Закон про туристичні послуги Польщі (Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o usługach hotelarskich oraz usługach pilotów wycieczek i przewodników turystycznych) [6] та інші правові акти, що регулюють питання безпеки туристів, договірні відносини, права споживачів та відповідальність суб'єктів туристичної діяльності.

Закон про туристичні послуги Польщі (Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o usługach hotelarskich oraz usługach pilotów wycieczek i przewodników turystycznych) [6] є основним нормативним актом, що регулює діяльність туристичних агентств, туроператорів, а також захист прав споживачів у туристичній сфері. Цей закон встановлює основні вимоги до надання туристичних послуг, включає норми щодо укладання договорів між туристичними агентствами та споживачами, а також регулює питання відповідальності за надані послуги.

Основні положення закону включають:

1. Регулювання діяльності туроператорів та агентств: Закон визначає, що всі організації, які пропонують туристичні послуги, повинні бути зареєстровані та виконувати вимоги ліцензування.

2. Захист прав споживачів: Закон передбачає, що споживачі мають право на отримання повної інформації про надані послуги, їхню вартість, умови анулювання договорів та повернення коштів.

3. Фінансові гарантії: Туристичні компанії повинні надавати фінансові гарантії або страхові поліси, які забезпечують захист туристів у разі банкрутства компанії або невиконання зобов'язань.

4. Відповідальність туроператорів: Закон чітко регламентує відповідальність туроператорів за неналежне виконання послуг або зміни в умовах договору. Туристичні агентства зобов'язані виплачувати компенсації у разі збитків, завданих клієнтам.

Варто зауважити, що Закон про туристичні послуги Польщі (Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o usługach hotelarskich oraz usługach pilotów wycieczek i przewodników turystycznych) [6] відповідає директивам ЄС, зокрема Директиві Європейського Парламенту і Ради 2015/2302 [7] щодо пакетних турів, що посилює захист прав споживачів у сфері туризму. Так, Директива 2015/2302 щодо пакетних

турів та пов'язаних туристичних послуг регулює пакетні тури в ЄС і спрямована на підвищення захисту туристів. Вона передбачає гарантії для споживачів у випадку банкрутства туроператорів, а також визначає права туристів на відшкодування збитків або надання альтернативних послуг у випадку порушення умов договору.

Так, Закон про туристичні послуги Польщі (Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o usługach hotelarskich oraz usługach pilotów wycieczek i przewodników turystycznych) [6] адаптовано до цієї директиви. Основні положення, що відповідають директиві, включають:

1. **Обов'язкове страхування:** Польське законодавство передбачає страхування туроператорів на випадок їхньої неплатоспроможності, що відповідає вимогам директиви 2015/2302 щодо захисту туристів.

2. **Інформаційні зобов'язання:** Закон зобов'язує туроператорів інформувати споживачів про всі умови договору, що також збігається з директивою.

3. **Право на компенсацію:** Туристи мають право вимагати відшкодування або альтернативу, якщо тур не відповідає домовленостям, що є ключовим положенням директиви.

Також важливим регулюючим документом є Закон про туристичні заходи та пов'язані туристичні послуги (Ustawa o imprezach turystycznych i powiązanych usługach turystycznych z dnia 24 listopada 2017 r.) [8], який був прийнятий 24 листопада 2017 року і регулює організацію туристичних заходів у Польщі. Він охоплює всі аспекти організації пакетних турів, а також нові види послуг, пов'язаних із туризмом. Основною метою закону є захист туристів від фінансових ризиків, пов'язаних з туристичними поїздками, і забезпечення прозорих умов для надання туристичних послуг.

Так, Закон про туристичні заходи та пов'язані туристичні послуги (Ustawa o imprezach turystycznych i powiązanych usługach turystycznych z dnia 24 listopada 2017 r.) [8]:

1. Відповідає Директиві Європейського Союзу 2015/2302 [7], яка стосується захисту прав споживачів у сфері туризму, забезпечуючи права туристів у разі банкрутства туроператора або скасування поїздки.

2. Визначає зобов'язання туроператорів і агентів щодо надання повної та чіткої інформації про пакетні тури, включаючи умови страхування, обмеження відповідальності та можливі ризики для споживачів.

3. Встановлює правила для туроператорів, які зобов'язані надавати фінансові гарантії для забезпечення можливості повернення коштів туристам у разі неможливості виконання зобов'язань.

4. Включає механізми захисту прав споживачів, таких як право на компенсацію за несправністю чи скасування турів.

Закон про туристичні заходи та пов'язані туристичні послуги (Ustawa o imprezach turystycznych i powiązanych usługach turystycznych z dnia 24 listopada 2017 r.) [8] також охоплює питання електронної торгівлі туристичними послугами та розвиток інноваційних туристичних продуктів, що важливо в контексті цифровізації туризму.

Закон від 22 липня 2016 року про зміну Закону про туристичні послуги та Закону про обов'язкове страхування, Фонду гарантування страхових внесків і Польського бюро страхових комунікацій (Ustawa z dnia 22 lipca 2016 r. o zmianie ustawy o usługach turystycznych oraz ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych) [9] був прийнятий з метою вдосконалення правового регулювання туристичних послуг та покращення захисту туристів через створення додаткових фінансових механізмів.

Основні зміни, внесені цим Законом:

1. Створення Туристичного гарантійного фонду: – що забезпечуватиме захист туристів у випадках неплатоспроможності туроператорів або їхнього банкрутства;

– завдяки цьому фонду, туристам гарантується повернення коштів за невиконані тури або організація повернення туристів до країни походження.

2. Посилення вимог до туроператорів: – туроператори зобов'язані надавати фінансові гарантії на випадок неплатоспроможності, що зменшує ризики для споживачів;

– збільшено обсяги страхового покриття, що забезпечує додатковий захист прав споживачів у випадках скасування або зміни умов туру.

3. Зміни в обов'язковому страхуванні, які передбачають розширення захисту туристів у сфері медичного страхування та страхування відповідальності туроператорів.

4. Відповідність європейським стандартам: Закон адаптований до вимог Директиви 2015/2302 ЄС [7] щодо туристичних послуг, посилюючи захист туристів у разі непередбачуваних обставин.

Завдяки прийняттю Закону від 22 липня 2016 року про зміну Закону про туристичні послуги та Закону про обов'язкове страхування, Фонду гарантування страхових внесків і Польського бюро страхових комунікацій (Ustawa z dnia 22 lipca 2016 r. o zmianie ustawy o usługach turystycznych oraz ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych) [9] туристи отримали підвищену фінансову безпеку, а туроператори стали зобов'язані дотримуватись суворіших правил страхування та надання послуг.

Аналіз Закону від 25 червня 1999 року про Польську організацію туристичну (Ustawa z dnia 25 czerwca 1999 r. o Polskiej Organizacji Turystycznej) [10] є важливим етапом у вивченні правового регулювання туристичної діяльності в Польщі. Цей Закон визначає правові основи діяльності у сфері туризму в Польщі. Він має важливе значення для розвитку туристичної інфраструктури та підвищення конкурентоспроможності Польщі як туристичного напрямку. Актуальність і ефективність цього Закону слід оцінювати в контексті змін, що відбуваються в туристичній галузі, а також у світлі нових викликів, таких як пандемія, зміни клімату і розвиток нових технологій.

Основні положення Закону від 25 червня 1999 року про Польську організацію туристичну (Ustawa z dnia 25 czerwca 1999 r. o Polskiej Organizacji Turystycznej) [10]:

1. Мета і завдання організації: Закон визначає основні цілі Польської організації туристичної, серед яких сприяння розвитку туризму, координація діяльності суб'єктів туристичного ринку та підвищення конкурентоспроможності Польщі як туристичного напрямку.

2. Фінансування та ресурси: Документ регулює джерела фінансування організації, зокрема, державне фінансування, кошти з туристичних зборів та інші ресурси. Це важливо для розуміння механізмів підтримки туристичної інфраструктури.

3. Співпраця з іншими інституціями: Закон передбачає співпрацю Польської організації туристичної з місцевими органами влади, бізнесом та міжнародними організаціями. Це дозволяє ефективно реалізовувати туристичні програми та ініціативи.

4. Регуляторні функції: Організація має право розробляти рекомендації та норми для туристичного бізнесу, що є важливим для забезпечення високих стандартів обслуговування та безпеки туристів.

Після огляду основних законодавчих актів, що регулюють туристичну діяльність у Польщі, варто звернути увагу на інші важливі нормативно-правові документи, які також впливають на цю сферу. Аналізуючи ці акти, можна виявити специфіку та різноманіття правових норм, які забезпечують розвиток і безпеку туризму в країні. У цьому контексті розглянемо основні положення, які визначають правове поле туристичної індустрії, враховуючи міжнародні зобов'язання Польщі та європейські тенденції:

1. Закон від 16 вересня 2011 року про таймер (Ustawa z dnia 16 września 2011 r. o timeshare) [11]. Цей Закон регулює відносини, пов'язані з угодами таймер, що дозволяють споживачам придбати право користування об'єктами нерухомості на обмежений термін. Основна мета – захистити

права споживачів, надаючи їм детальну інформацію про угоди та їх умови, що сприяє прозорості на ринку.

2. Закон від 15 листопада 1984 року про право перевезень (Ustawa z dnia 15 listopada 1984 r. Prawo przewozowe) [12]. Цей Закон визначає правові основи для перевезення пасажирів і вантажів у Польщі. Він охоплює питання відповідальності перевізників, права пасажирів та механізми компенсації у випадках порушення угод про перевезення.

3. Закон про авіацію від 3 липня 2002 р. (Ustawa z dnia 3 lipca 2002 r. Prawo lotnicze) [13]. Цей Закон визначає правила, що регулюють авіаційний транспорт в Польщі, включаючи права та обов'язки авіакомпаній та пасажирів, а також питання безпеки польотів.

4. Закон від 18 вересня 2001 р. про Морський кодекс (Ustawa z dnia 18 września 2001 r. Kodeks morski) [14]. Цей Закон регулює морські перевезення в Польщі, зокрема питання відповідальності судновласників, права пасажирів та порядок компенсацій за завдані збитки під час морських перевезень.

Відзначимо, що правове регулювання туризму в Польщі охоплює різні аспекти, від авіаційного до морського транспорту. Кожен з цих актів направлений на забезпечення прав пасажирів і захист їх інтересів, що є важливим для розвитку туристичного сектору. Вони допомагають створити безпечне і прозоре середовище для туристичних послуг, що, зі свого боку, підвищує довіру споживачів до ринку.

Процес інтеграції Польщі до ЄС сприяв гармонізації її законодавства із європейськими стандартами. Це включає імplementацію директив ЄС, таких як Директива про пакети туристичних послуг (Directive (EU) 2015/2302) [7], яка забезпечує захист прав споживачів при купівлі турпакетів та окремих туристичних послуг. Ця директива зобов'язує країни-члени ЄС гарантувати, що споживачі отримують достатню інформацію про туристичні послуги, а також право на компенсацію у разі неналежного виконання угоди. Зокрема, директива передбачає чіткі вимоги до інформації, яку повинні надавати постачальники туристичних послуг, включаючи деталі щодо умов контракту, безпеки та відповідальності.

Крім того, гармонізація польського законодавства із європейськими стандартами відкрила нові можливості для польських підприємств у сфері туризму, оскільки вони змогли працювати на європейському ринку з дотриманням загальноєвропейських норм і вимог. Це також призвело до посилення конкуренції на ринку туристичних послуг, що стало стимулом для покращення якості обслуговування та інновацій у галузі.

Правове регулювання туризму в Польщі перебуває на етапі активного вдосконалення та адаптації

до сучасних вимог, зокрема під впливом інтеграційних процесів в рамках ЄС. Це вдосконалення зумовлено необхідністю забезпечення високих стандартів обслуговування, захисту прав споживачів, а також реагування на нові виклики, такі як зміни клімату, пандемії та розвиток технологій.

Відповідно до сучасних вимог, польське законодавство активно імплементує європейські директиви, які встановлюють чіткі правила для діяльності туристичних компаній. Наприклад, вже згадана Директива про пакети туристичних послуг (Directive (EU) 2015/2302) [7] не тільки зобов'язує туристичних операторів надавати вичерпну інформацію про послуги, але й регулює питання відповідальності у випадках невиконання контрактних зобов'язань. Це, зі свого боку, допомагає підвищити довіру споживачів до туристичних продуктів, що є критично важливим для розвитку галузі.

Крім того, польське правове регулювання туризму не обмежується лише імплементацією директив. Воно також активно реагує на потреби ринку, зокрема через запровадження нових нормативних актів, що регулюють електронні послуги, охорону навколишнього середовища та соціальну відповідальність бізнесу. Наприклад, у відповідь на зростаючий інтерес до екологічного туризму, Польща розробляє стратегії, які сприяють сталому розвитку туристичних маршрутів та об'єктів.

Крім того, активна співпраця між державними органами, туристичними підприємствами та науковими установами забезпечує постійний моніторинг і вдосконалення правового поля. Це дозволяє адаптувати законодавство до змін у суспільстві та економіці, а також впроваджувати інноваційні рішення, які відповідають сучасним викликам.

Таким чином, правове регулювання туризму в Польщі перебуває в стадії динамічного розвитку, спрямованого на підвищення ефективності туристичного сектору, захисту прав споживачів та забезпечення сталого розвитку, що є важливими чинниками для зміцнення позицій Польщі на міжнародній туристичній арені.

Висновки. Підсумовуючи, відзначимо, що аналіз правового регулювання туризму в Польщі демонструє важливість створення комплексної

законодавчої бази, що забезпечує ефективну функціональність туристичної галузі. Основні законодавчі акти, зокрема Закон про туристичні послуги Польщі (Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o usługach hotelarskich oraz usługach pilotów wycieczek i przewodników turystycznych) та Закон про туристичні заходи та пов'язані туристичні послуги (Ustawa o imprezach turystycznych i powiązanych usługach turystycznych z dnia 24 listopada 2017 r.), створюють чіткі правила для всіх учасників ринку, зокрема для туристичних агентств і операторів. Ключовими аспектами цих законів є захист прав споживачів, обов'язкове страхування та фінансові гарантії, що є особливо важливими у випадку непередбачуваних обставин, таких як банкрутство туроператорів. Інтеграція польського законодавства з нормами ЄС, зокрема Директивою 2015/2302, свідчить про прагнення до гармонізації правил на європейському рівні, що підвищує рівень безпеки та надійності туристичних послуг. Додатково, прийняття Закону від 22 липня 2016 року про зміну Закону про туристичні послуги та Закону про обов'язкове страхування, Фонду гарантування страхових внесків і Польського бюро страхових комунікацій (Ustawa z dnia 22 lipca 2016 r. o zmianie ustawy o usługach turystycznych oraz ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych) сприяло покращенню фінансової безпеки туристів через створення Туристичного гарантійного фонду. Це підвищує захист споживачів та сприяє стабільності ринку.

Таким чином, правове регулювання туризму в Польщі, завдяки своїй адаптивності до нових викликів і потреб, виступає важливим чинником для розвитку та конкурентоспроможності туристичної інфраструктури країни. Важливою є також роль Польської організації туристичної у формуванні стратегії розвитку галузі та підвищенні її привабливості на міжнародній арені. Проте, з огляду на глобальні виклики, такі як зміни клімату і пандемії, необхідно постійно вдосконалювати законодавчі механізми для забезпечення стійкості та адаптивності туристичного сектору.

ЛІТЕРАТУРА

1. P. Cybula (red.). Prawne aspekty podróży i turystyki – historia i współczesność. Prace poświęcone pamięci Profesora Janusza Sondla, Kraków 2018, 399 s.
2. Borek D., Migdal M., Świtaj K., Zawistowska H. Stan prawa turystyki w Polsce. Praktyczne vademecum zarządzania i organizacji. Szczecin, 2023. URL: <https://forumturystyki.pl/wp-content/uploads/2023/03/STAN-PRAWA-TURYSTYKI.pdf>
3. Akińcza J. Timeshare. Prawo periodycznego świadczenia wypoczynkowego – geneza i przedmiot prawa. *Kortowski Przegląd Prawniczy*. 2022. № 2. P. 5–17.
4. Tomaszewska M. Status prawa turystycznego w systemie prawa jako perspektywa dla badań szczegółowych (zagadnienia wstępne). *Opolskie Studia Administracyjno-Prawne*. 2012. № 10(1). P. 63–84.
5. Tomaszewska M. O niektórych metodologicznych i socjologicznych problemach prawa turystycznego. *Zeszyty Naukowe. Turystyka i Rekreacja*. 2019. № 1(23). P. 15–34.

6. Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o usługach hotelarskich oraz usługach pilotów wycieczek i przewodników turystycznych. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19971330884>
7. Directive (EU) 2015/2302 of the European Parliament and of the Council of 25 November 2015 on package travel and linked travel arrangements, amending Regulation (EC) No 2006/2004 and Directive 2011/83/EU of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directive 90/314/EEC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2015/2302/oj>
8. Ustawa o imprezach turystycznych i powiązanych usługach turystycznych z dnia 24 listopada 2017 r. URL: <https://www.gov.pl/web/sport/ustawa-o-imprezach-turystycznych-i-powiazanych-uslugach-turystycznych-oraz-akty-wykonawcze-opublikowane-w-dzienniku-ustaw>
9. Ustawa z dnia 22 lipca 2016 r. o zmianie ustawy o usługach turystycznych oraz ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20160001334>
10. Ustawa z dnia 25 czerwca 1999 r. o Polskiej Organizacji Turystycznej. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19990620689>
11. Ustawa z dnia 16 września 2011 r. o timeshare. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20112301370>
12. Ustawa z dnia 3 lipca 2002 r. Prawo lotnicze. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20021301112>
13. Ustawa z dnia 15 listopada 1984 r. Prawo przewozowe. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19840530272>
14. Ustawa z dnia 18 września 2001 r. Kodeks morski. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20011381545>

РОЗДІЛ IV. КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 343.1

DOI <https://doi.org/10.26661/2786-5649-2024-3-05>

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ: ДО ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ОЦІНОЧНИХ ПОНЯТЬ

Бараннік Р. В.

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінального права та правоохоронної діяльності
Запорізький національний університет
вул. Університетська, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0009-0008-1202-5535
0667202628roman@gmail.com

Лях Д. А.

магістр I курсу юридичного факультету
Запорізький національний університет
вул. Університетська, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0009-0003-0878-1796
lyahdasha100@gmail.com

Ключові слова: оціночні
поняття, механізм
забезпечення прав, права.

У статті досліджується застосування оціночних понять у кримінальному процесуальному законодавстві України в рамках реалізації механізму забезпечення прав учасників кримінального провадження. Наголошується на дискусійності даного питання та необхідності визначення поняття «оціночні поняття» за допомогою різних підходів. У статті підкреслюється, що абстрактність правових норм створює значні ризики, адже оціночні поняття, як-от “достатні відомості”, чи “коли заподіюється найменша шкода”, створюють простір для дискреції, що може спричинити неоднозначне тлумачення та призвести до потенційних зловживань. Однак розкрито й позитивні аспекти дискреції – зокрема, її роль у забезпеченні індивідуалізованого підходу та гнучкості у правозастосуванні, що сприяє більш ефективному захисту прав і свобод учасників кримінального провадження. Адже законодавчі акти не можуть повністю складатися з однозначних норм прямої дії – у них завжди має бути місце й для оціночних понять, які дають змогу адаптувати норми права до конкретних обставин справи.

Для більш детального та всебічного розуміння категорії оціночних понять стаття розглядає підходи до визначення та інтерпретації цих понять за допомогою методів правового трактування: граматичного, системного, історичного, телеологічного й конституційно-конформного. Кожен із цих методів дозволяє розглянути оціночні поняття з різних точок зору, забезпечуючи комплексне трактування, яке враховує специфіку кримінального процесу. Важливо, що розуміння оціночних понять можливе як через розширення, так і через звуження їх змісту, що є наслідком їхньої гнучкої природи та взаємозв'язку з нормами права. Крім того, у статті проведено аналіз норм чинного кримінального процесуального законодавства України з наведенням конкретних прикладів оціночних понять, які можуть бути інтерпретовані сторонами

процесу по-різному. Зокрема, наукова розвідка проаналізує окремі статті Кримінального процесуального кодексу України в контексті забезпечення прав учасників кримінального провадження при використанні оціночних понять суб'єктами, які ведуть кримінальне судочинство. і свободи учасників, кримінальний процес, кримінальне судочинство.

ENSURING THE RIGHTS OF PARTICIPANTS IN CRIMINAL PROCEEDINGS: ON THE APPLICATION OF EVALUATIVE CONCEPTS

Barannik R. V.

*Candidate of Law, Associate Professor,
Head of the Department of Criminal Law and Law Enforcement
Zaporizhzhia National University
Universytetska str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0009-0008-1202-5535
0667202628roman@gmail.com*

Liakh D. A.

*1st year Master of the Faculty of Law
Zaporizhzhia National University
Universytetska str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0009-0003-0878-1796
lyahdasha100@gmail.com*

Key words: *evaluative concepts, mechanism of ensuring rights, rights and freedoms of participants, criminal procedure, criminal justice.*

The article examines the use of evaluative concepts in the criminal procedural legislation of Ukraine within the framework of the mechanism of ensuring the rights of participants to criminal proceedings. The author emphasizes the controversial nature of this issue and the need to define the concept of “evaluative concepts” using different approaches. The article emphasizes that the abstract nature of legal provisions creates significant risks, since evaluative concepts, such as “sufficient information” or “when the least harm is caused”, create space for discretion, which can lead to misinterpretation and potential abuse. However, the article also reveals positive aspects of discretion, in particular, its role in ensuring an individualized approach and flexibility in law enforcement, which contributes to more effective protection of the rights and freedoms of participants in criminal proceedings. After all, legislative acts cannot consist entirely of unambiguous directive rules – they must always contain evaluative concepts that allow for the adaptation of legal norms to the specific circumstances of a case.

For a more detailed and comprehensive understanding of the category of evaluative concepts, the article examines the approaches to defining and interpreting these concepts using the methods of legal interpretation: grammatical, systemic, historical, teleological and constitutional-consistent. Each of these methods allows to consider evaluative concepts from different perspectives, providing a comprehensive interpretation which takes into account the specifics of criminal procedure. It is important that the understanding of evaluative concepts is possible both through expansion and narrowing of their content, which is a consequence of their flexible nature and interrelation with the rules of law. In addition, the article analyzes the provisions of the current criminal procedure legislation of Ukraine and provides specific examples of evaluative concepts which may be interpreted by the parties to the process in different ways. In particular, the research will analyze certain articles of the Criminal Procedure Code of Ukraine in the context of ensuring the rights of participants to criminal proceedings when using evaluative concepts by entities conducting criminal justice.

Постановка проблеми. Кримінальне судочинство займає важливу і невід’ємну роль в системі правосуддя, особливо в умовах сучасних викликів, пов’язаних з воєнною агресією російської федерації проти України. В умовах соціального запиту на справедливість, а також вимог з боку країн і міжнародних організацій, що надають Україні матеріальну, технічну і гуманітарну допомогу, посилюється потреба в удосконаленні системи кримінального правосуддя. Це створює необхідність у тристоронній увазі – з боку наукової спільноти, громадянського суспільства і органів державної влади – до актуальних проблем кримінального судочинства, що пов’язані з ризиками забезпечення правосуддя в умовах надзвичайної ситуації.

Однією з ключових проблем є наявність і застосування оціночних понять у кримінальному процесуальному законодавстві, які суттєво впливають на реалізацію механізму забезпечення прав учасників кримінального провадження. Оціночні поняття створюють можливості для гнучкого підходу до розгляду справ, однак, водночас вони відкривають простір для неоднозначного тлумачення і ризику зловживань з боку органів державної влади. Це особливо критично в ситуаціях, де йдеться про права підозрюваних, обвинувачених, потерпілих та інших учасників процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику оціночних понять в цілому і їх застосування досліджували українські вчені-правники: Кравчук Д.С., Черноус С.М., Ботнарченко О.М., Біленко В.А., Панов М.І., Забарний М.М., Чернега В.М., Василяк Д.К. та інші. Втім, дослідження цієї проблематики не втратили своєї актуальності, оскільки вкрай важливим залишається питання аналізу, трактування, використання оціночних понять у контексті кримінального провадження в цілому і механізму забезпечення прав зокрема.

Виклад основного матеріалу. Ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України чітко детермінує завдання кримінального провадження як захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура [4]. Одним із ключових елементів забезпечення прав учасників кримінального провадження є реалізація механізму забезпечення їх прав. Теоретична дискусія

щодо поняття механізму забезпечення прав учасників кримінального провадження є доволі активною. Не зупиняючись детально на питанні детермінації механізму забезпечення прав в рамках цієї дослідницької розвідки, згадаємо доволі влучне визначення, запропоноване вченою О.П. Кучинською, яка розглядає даний механізм крізь призму поєднання трьох складових елементів: 1) механізму реалізації, охорони та захисту учасників кримінального провадження; 2) зусилля уповноважених суб’єктів, які наділені обов’язком щодо створення умов для безперешкодної реалізації, охорони та захисту прав; 3) умови та фактори, які впливають на здійснення прав, тобто гарантії реалізації, охорони та захисту [1, с. 36]. Основою реалізації цього механізму є закон – Кримінальний процесуальний кодекс України. У той же час, слід зауважити, що кримінальне процесуальне законодавство не існує в вакуумі і йому властиві загально-правові проблеми, зокрема і те, що законодавство в цілому і його термінологія в особливості, не можуть бути чітко визначеними, детермінованими і придатними для прямого застосування щодо будь-яких можливих проявів соціальних відносин без додаткового трактування. Ця теза дещо кореспондує думці про те, що термінологія закону має характеризуватися більшою консервативністю та стабільністю [5, с. 166]. Однак, тут варто зробити ремарку – консервативність та стабільність застосування законодавчої термінології не зводять його до прямого, безальтернативного використання, а вказує на те, що практика застосування та використання законодавчих термінів, які по своїй природі і змісту можуть бути дещо абстрактними, повинна характеризуватися єдністю підходів. Не менш важливим є комплексне розуміння учасниками правовідносин підходів до застосування законодавства. В юридичній літературі термінологія, щодо якої відсутня можливість єдиного розуміння, застосування якої потребує окремої в кожному індивідуальному випадку оцінки, отримала назву “Оціночні поняття”. Чинне кримінальне процесуальне законодавство, будучи частиною системи національного законодавства, тісно пов’язане з проблематикою застосування оціночних понять.

Категорія “Оціночні поняття” дісталася українському науковому правничому дискурсу з радянських часів. Своє визначення вона отримала в працях Вільнянського С.І., який характеризував їх як можливість суду застосовувати вільну оцінку фактів і допустимість врахування особливостей конкретного випадку при застосуванні законодавства [6, с. 22]. Втім, дане визначення не знайшло свого поширення і застосування в сучасній правовій доктрині. Це зумовлено фундаментальною відмінністю підходів до праворозуміння радянських

і сучасних вчених-правників. У радянському праві суб'єктом оцінки були органи державної влади, органи партійної влади і суд. Сучасне праворозуміння, яке ставить в центр діяльності людину, дозволяє застосовувати оцінку всіма учасниками правовідносин, а не тільки судом.

Говорячи про визначення оціночних понять, Косович В.М. вказує на вираження у певній закріпленій юридичній нормі абстрактної (неконкретної, неточної) характеристики соціальної (особистої, групової та ін.) значущості реальних або потенційних фактів, яка підлягає необхідній конкретизації під час правозастосування чи реалізації, завдяки чому відбувається гарантовано юридичне реагування держави на всі можливі індивідуалізовані факти (ті, які стосуються певної особистості), яким притаманна значущість, що міститься в правовій нормі [2, с. 25]. У рамках даної характеристики вчений приділяє особливу увагу абстрактній складовій оціночного поняття. Говорячи про норми права в цілому, слід зауважити, що вони самі по собі носять абстрактний характер, який визначається в тому, що вони поширюються на індивідуально-невизначене коло осіб. Кримінальне процесуальне законодавство не створювалося для вирішення однієї чи декількох справ, воно є інструментом в руках уповноважених органів і учасників кримінального провадження, за допомогою якого здійснюється кримінальне провадження і захищаються права і свободи його учасників. Відповідно, ми можемо вести мову про те, що абстрактна норма права може містити елементи невизначеності, тобто, ще більшої абстракції.

Абстракція виступає фактором ризику: в умовах кримінального провадження вона дає можливість стороні, яка застосовує норму, використовувати критерії співмірності. У той же час, дана абстракція закладає в норму можливість протиправного застосування норми. Враховуючи те, що Кримінальний процесуальний кодекс України закріплює правові принципи, а саме верховенство права, відповідно до якого кримінальне провадження здійснюється з додержанням принципу верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави, а також диспозитивність, відповідно до якого сторони кримінального провадження є вільними у використанні своїх прав у межах та у спосіб, передбачених цим Кодексом. Говорячи про верховенство права, варто також згадати критерій правової визначеності, який є одним із його складових елементів. У нормативному акті має бути визначено обсяг будь-якої дискреції та спосіб її здійснення достатньо чітко, щоб особа мала адекватний захист від свавільності [10, с. 46]. Відповідно, питання застосування оці-

ночних понять виникає також і в контексті дискреції і реалізації верховенства права, визначення допустимих меж оцінки, що прямо впливає на реалізацію механізму забезпечення прав учасників кримінального провадження.

Досліджуючи темпоральні оціночні поняття в цивільному праві, Кравчук Д.С. дійшов до висновку, що в них законодавець закладає найбільш суттєві ознаки явищ, які підлягають роз'ясненню органом правозастосування під час їх безпосередньої реалізації [7, с. 15]. Виходячи з даної позиції, вчений вказує на те, що оціночні поняття є позитивним і прогнозованим елементом законодавства, який дозволяє органам правозастосування використовувати дискрецію з метою ефективної реалізації правової норми на практиці.

Для більш глибокого і комплексного розуміння категорії оціночних понять і їх трактування в контексті реалізації механізму забезпечення прав учасників кримінального провадження, проведемо їх аналіз і характеристику за допомогою правових методів трактування: граматичного, системного, історичного, телеологічного, конституційно-конформного.

Розглядаючи з позиції граматичного методу, слід розібрати окремо складові категорії “Оціночні поняття”. Термін “Оціночні” тісно пов'язаний із родовим “Оцінка”. Відповідно до академічного тлумачного словника, оцінка – думка, міркування про якість, характер, значення і т. ін. кого-, чого-небудь, а також дія за значенням “оцінити”, “оцінювати”. Термін “Поняття” розуміється як одна з форм мислення, результат узагальнення суттєвих ознак об'єкта дійсності або розуміння кимсь чого-небудь, що склалося на основі якихось відомостей, власного досвіду [3]. Об'єднавши обидва терміни, ми можемо дати граматичну характеристику категорії “Оціночні поняття” – це думка, міркування про якість, характер, значення узагальнених суттєвих ознак об'єкта дійсності. Пряме граматичне трактування даної категорії можна описати як використання чи розуміння певних понять шляхом їх оцінки.

З точки зору системного методу, оціночні поняття є складовою норми права. Норма права не існує сама по собі, а тісно пов'язана з сусідніми нормами, а також з іншими нормативно-правовими актами. Відповідно, оціночне поняття, яке вона містить, знаходиться в зв'язку з іншими нормами права і нормативно-правовими актами, що, в свою чергу, формує декілька можливих наслідків розуміння оціночних понять: 1) розширення їх змісту (фактичне збільшення оціночної (дискреційної) складової); 2) звуження їх змісту (зменшення оціночної (дискреційної) складової). Одним із прикладів розширення змісту при системному аналізі конкретної правової норми, що містить оціночне

поняття є ч. 2 ст. 347 Кримінального процесуального кодексу України, яка встановлює що судовий розгляд починається з оголошення прокурором короткого викладу обвинувального акту. В даному випадку оціночним є поняття “Короткий виклад”. Розглядаючи дане поняття системно, тобто в зв’язку з іншими нормами права чи нормативно-правовими актами, ми можемо проаналізувати його зв’язок зі ст. 291 Кримінального процесуального кодексу України, яка встановлює дванадцять пунктів, що повинні міститися в обвинувальному акті. Реалізуючи ч. 2 ст. 347 на практиці, прокурор зустрічається з питанням, які саме зі вказаних пунктів необхідно озвучити в рамках короткого викладу обвинувального акту. Відповідно, відбувається розширення змісту даного оціночного поняття.

Аналізуючи проблематику оціночних понять крізь призму історичного методу, варто зауважити наступне: динамічність розвитку суспільних відносин породжує необхідність внесення змін до законодавства. Певні історичні процеси, зміни суспільної парадигми спонукають рух законодавчої думки. У контексті історичного аналізу виникнення категорії “оціночні поняття”, слід розуміти, що його закріплення в доктринальному обігу не стало створенням нового інституту, а відбулася констатація їх наявності з вказівкою на необхідність більш комплексного дослідження. Аналізуючи окремі оціночні поняття кримінального процесуального законодавства, варто згадати ч. 2 ст. 223 Кримінального процесуального кодексу України, яка вказує, що підставами для проведення слідчої (розшукової) дії є наявність достатніх відомостей, що вказують на можливість досягнення її мети. Оціночним у контексті цієї статті є поняття “достатніх відомостей”. Перед органами досудового слідства виникає необхідність розуміння і, що надзвичайно важливо, аргументування достатності відомостей, які необхідні для проведення слідчих (розшукових) дій. Введення цієї норми стало інновацією, оскільки Кримінально-процесуальний кодекс України від 28.12.1960 не визначав подібних умов, відповідно, підстави для проведення досудового слідства були доволі нечіткими [9]. В аналітичній доповіді Національного інституту стратегічних досліджень від 2011 року влучно вказано, що подібні положення сприяли трансформації ролей учасників кримінального провадження: завдяки наявним повноваженням слідчі наближалися по своєму правовому статусу до судового слідства, а підслідні особи фактично наближувалися до підсудних [8, с. 7]. Таким чином, історичний злам поглядів на організацію проведення досудового розслідування став основою для закріплення в законодавстві згаданого вище оціночного поняття.

Щодо телеологічного аналізу (“telos” – з грецької – ціль) оціночних понять, необхідно сказати наступне: законодавчі положення повинні мати певну ціль. Ціль введення оціночних понять – дати можливість дискреції, право вибору для суб’єкта правозастосування, що виражається в найбільш відповідному застосуванні даного поняття суспільним відносинам, які підлягають регулюванню. Через призму цілі можна проаналізувати положення ч. 2 ст. 236 Кримінального процесуального кодексу України в якій йдеться, що обшук житла чи іншого володіння особи на підставі ухвали слідчого судді має відбуватися в час, коли заподіюється найменша шкода звичайним заняттям особи-володаря приміщення, якщо тільки слідчий, прокурор не вважатиме, що виконання такої умови може істотно зашкодити меті обшуку. Ця правова норма закріплює одразу два оціночних поняття: 1) час, коли заподіюється найменша шкода звичайним заняттям особи; 2) істотно зашкодити меті обшуку. Ціль першого оціночного поняття – гарантувати дотримання прав людини під час проведення обшуку, враховуючи попередню практику органів досудового розслідування (дівання) проводити обшук в нічний час. Ціль другого оціночного поняття – дати можливість органам досудового розслідування (дівання) в тих випадках, коли проведення обшуку в час, який заподіє найменше шкоди звичайним заняттям особи, спричинить істотну шкоду меті проведення обшуку, провести цю слідчу (розшукову) дію в той час, який сприятиме меті досудового розслідування.

Трактуючи оціночні поняття крізь призму конституційно-конфорного підходу, варто зауважити, що Конституція України в ст. 8 закріплює, що в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Частина 2 ст. 19 Конституції України встановлює, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов’язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [11]. Відповідно, в контексті згаданої вище можливості дискреції сторонами кримінального провадження, необхідно вказати, що застосування оціночних положень повинно реалізовуватися на основі Конституції, відповідно до закріплених в ній прав, свобод і обов’язків осіб. Трактуючи конституційно-конфорним шляхом оціночні поняття Кримінального процесуального кодексу України, можна згадати положення ч. 2 ст. 484, яка встановлює, що під час кримінального провадження щодо неповнолітнього, в тому числі під час провадження щодо застосування примусових заходів виховного характеру, слідчий, дівнавач, прокурор, слідчий суддя, суд та всі інші особи, що беруть у ньому участь, зобов’язані здійснювати процесуальні дії в порядку, що найменше

порушує звичайний уклад життя неповнолітнього та відповідає його віковим та психологічним особливостям. Звичайний уклад життя неповнолітнього і відповідність віковим та психологічним особливостям кореспондують ст. 51 і 52 Конституції України, які встановлюють конституційні основи захисту прав неповнолітніх. Відповідно, застосування вказаних вище оціночних понять повинно бути заснованим на положеннях Конституції України.

Висновки. Станом на сьогодні залишається відкритою дискусія про визначення поняття оціночних понять. Втім, серед наукового кола домінує думка про їх незамінність в законодавчому регулюванні. У рамках нашої наукової розвідки ми приділили окрему увагу визначенню оціночних понять

за допомогою методів правового трактування, а також провели безпосередній аналіз норм чинного кримінального процесуального законодавства крізь призму реалізації механізму забезпечення прав учасників кримінального провадження.

У контексті сучасних викликів кримінальне судочинство потребує підвищеної уваги до правозастосовних практик, зокрема щодо забезпечення прозорості, підзвітності, особливо, в рамках реалізації механізму забезпечення прав людини. Важливо впроваджувати додаткові механізми, що знижують ризик суб'єктивного трактування оціночних понять, зокрема шляхом уніфікації судової практики, підвищення кваліфікації суддів та інших учасників процесу, а також залучення зовнішніх експертів для всебічного аналізу ситуацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кучинська О. П. Роль принципів кримінального провадження в механізмі забезпечення прав його учасників : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2013. 441 с.
2. Косович В. М. Оціночні поняття як засіб юридичної техніки. Л. : Тріада плюс, 2010. 212 с.
3. Словник української мови : в 11 т. / редкол.: І. К. Білодід (голова) та ін. ; АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. Київ : Наукова думка, 1976. Том 7. 723 с.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон від 13.04.2012 № 4651-VI. Київ : *Відомості Верховної Ради*, 2012.
5. Оніщенко Н. М., Сунегін С. О. Термінологічна визначеність як складова державно-правового розвитку: питання уніфікації. *International scientific journal «Grail of Science»*. 2023, № 24. С. 164–174
6. Вільнянський С.І. Застосування норм радянського права. *Уч. записки Харківського юридичного інституту*. Вип. 7. Харків, 1956. С. 13–32.
7. Кравчук Д. С. Темпоральні оціночні поняття в цивільному праві: поняття та ознаки. *Право і суспільство*. 2021. № 5. С. 10–16.
8. Український досвід реформування кримінального правосуддя та правоохоронних органів: аналітична доповідь / Маркеєва О., Котелянець О., Іжак О. К. : НІСД, 2011. 44 с.
9. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон від 28.12.1960 № 1001-05. Київ : Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки, 1960.
10. The Council of Europe and the Rule of Law – An Overview. *CM (2008) 170*, 2008. 46 с.
11. Конституція України: Конституція України № 254к/96-ВР від 28.06.1996. Київ. *Відомості Верховної Ради*, 1996.

REFERENCES

1. Kuchynska O.P. (2013) Rol pryntsypiv kryminalnoho provadzhennia v mekhanizmi zabezpechennia prav yoho uchasykyv [The Role of the Principles of Criminal Proceedings in the Mechanism of Ensuring the Rights of its Participants] (Dissertation), Kyiv: Taras Shevchenko National University of Kyiv.
2. Kosovych V.M. (2010) Otsinochni poniattia yak zasib yurydychnoi tekhniki. [Evaluative concepts as a means of legal technique], Lviv: Triada plus. (in Ukrainian)
3. Bilodid I. K. (1976) Slovyuk ukrainskoi movy [Dictionary of the Ukrainian language], Kyiv : Naukova Dumka. (in Ukrainian).
4. Vidomosti Verkhovnoi Rady (2012) Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [Criminal Procedure Code of Ukraine], Kyiv: Vidomosti Verkhovnoi Rady.
5. Onishchenko N.M., Suniehin S.O. (2023) Terminologichna vyznachenist yak skladova derzhavno-pravovoho rozvytku: pytannia unifikatsii [Terminological Definiteness as a Component of State and Legal Development: Issues of Unification]. *International scientific journal «Grail of Science»*, no. 24. Pp. 164–174.
6. Vilnianskyi S. I. (1956) Zastosuvannia norm radianskoho prava [Application of Soviet law]. *Uch. Zapysky Kharkivskoho yurydychnoho instytutu*. Vol. 7. Pp. 13–32.
7. Kravchuk D. S. (2021) Temporalni otsinochni poniattia v tsyvilnomu pravi: poniattia ta oznaky. [Temporal evaluative concepts in civil law]. *Pravo i suspilstvo*. No. 5. Pp. 10–16.

8. Markieieva O., Kotelianets O., Yizhak O. (2011) Ukrainskyi dosvid reformuvannia kryminalnoho pravosuddia ta pravookhoronnykh orhaniv [Ukrainian experience in reforming criminal justice and law enforcement agencies]. Kyiv : National Institute for Strategic Studies.
9. Verkhovna Rada Ukrainiskoi Radianskoi Sotsialistychnoi Respubliky (1960) Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [Criminal Procedure Code of Ukraine]. Kyiv : Verkhovna Rada Ukrainiskoi Radianskoi Sotsialistychnoi Respubliky.
10. SM (2008) The Council of Europe and the Rule of Law – An Overview. No 170. 46 p.
11. Vidomosti Verkhovnoi Rady (1996) Konstytutsiia Ukrainy [The Constitution of Ukraine]. Kyiv : Vidomosti Verkhovnoi Rady.

РОЗДІЛ V. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

UDC 342.9

DOI <https://doi.org/10.26661/2786-5649-2024-3-06>

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА НА ВИСНАЖЕННЯ ТА ГОЛОВНІ УМОВИ ЇЇ ЗАВЕРШЕННЯ ЗГІДНО НОРМ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Курінний Є. В.

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного та адміністративного права
Запорізький національний університет
вул. Університетська, 66, Запоріжжя, Україна*

Ключові слова: *війна
на виснаження, план миру,
демократія, країна-агресор,
міжнародне право, державний
суверенітет, територіальна
цілісність.*

Повномасштабне вторгнення 24 лютого 2022 року стало новим етапом збройної агресії коли рф вже відкрито використала свої збройні сили та інші воєнізовані структури. Міжнародна спільнота визнала воєнний напад рф на Україну протиправним та засудила його на багатьох офіційних рівнях. Нажаль, як показує накопичений досвід, партнерська допомога, яку отримує наша держава, враховуючи її немалі але недостатні обсяги, спрямовується здебільшого на стримування агресора, а не на його цілком справедливую поразку. Якщо до повномасштабного вторгнення політика умовного Заходу на чолі з США була явно спрямована на умиротворення та “збереження обличчя” керманіча рф, то зараз просто на умиротворення та унеможливлення розпаду країни-агресора, що є дуже помилковим бо результати такої стратегії обов’язково негативно позначаться не тільки на Україні, а й на усіх державах вільного світу (насамперед, сприятимуть подальшому зміцненню та розповсюдженню негативного впливу на міжнародній арені країн нової вісі зла). Констатується, що головними умовами для завершення російсько-української війни на виснаження згідно норм міжнародного права є: усвідомлення політичним керівництвом, іншими представниками істеблішменту країн Великої сімки (передусім США), а також тих країн світу, які обрали демократичний шлях розвитку, тих вкрай небезпечних стратегічних політичних, економічних, воєнних та репутаційних наслідків, які вони можуть отримати від можливої поразки України; консолідація країн демократичного світу навколо єдиної спільної мети – завдання поразки рф, котра виступає у ролі беззаперечного агресора у цій війні; оперативне вироблення та негайна реалізація комплексу заходів політико-правового (дипломатичного), економічно-фінансового та воєнно-примусового характеру відносно країни-агресора спрямованих на справедливе завершення триваючої війни на виснаження, з поновленням державного суверенітету та територіальної цілісності України у межах міжнародно визнаних кордонів на 1 грудня 1991 року.

THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR OF ATTRITION AND THE MAIN CONDITIONS FOR ITS END UNDER INTERNATIONAL LAW

Kurinyi Ye. V.

Doctor of Law, Professor,

Professor at the Department of Constitutional and Administrative Law,

Zaporizhzhia National University

Universytetska str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine

Key words: *war of attrition, peace plan, democracy, aggressor country, international law, state sovereignty, territorial integrity.*

The full-scale invasion on 24 February 2022 marked a new stage of armed aggression when Russia openly used its armed forces and other paramilitary structures. The international community recognised Russia's military attack on Ukraine as illegal and condemned it at many official levels. Unfortunately, as the experience shows, the partner assistance received by our country, given its considerable but insufficient volumes, is mainly aimed at deterring the aggressor, not at its just defeat. Before the full-scale invasion, the policy of the conditional West led by the United States was clearly aimed at pacifying and 'saving face' of the Russian leader, but now it is simply aimed at pacifying and preventing the collapse of the aggressor country, which is very wrong because the results of such a strategy will necessarily have a negative impact not only on Ukraine, but also on all states of the free world (first of all, they will contribute to further strengthening and spreading of the negative influence of the countries of the new axis of evil in the international arena). It is stated that the main conditions for the end of the Russian-Ukrainian war of attrition in accordance with international law are: awareness by the political leadership and other representatives of the establishment of the G7 countries (primarily the United States), as well as those countries of the world that have chosen the democratic path of development, of the extremely dangerous strategic political, economic, military and reputational consequences that they may receive from the possible defeat of Ukraine; consolidation of the countries of the democratic world around a single common goal – the task of defeating Russia, prompt development and immediate implementation of a set of political, legal (diplomatic), economic, financial and military coercive measures against the aggressor country aimed at a just end to the ongoing war of attrition, with the restoration of Ukraine's state sovereignty and territorial integrity within the internationally recognised borders of 1 December 1991.

Постановка проблеми. Вперше після травня 1945 року, внаслідок широкомасштабної агресії російської федерації (далі рф) проти України 24 лютого 2022 року, значна частина громадян європейських націй приймаючи у свої країни сотні тисяч українських біженців, усвідомила реальність можливості приходу до власної оселі чергової світової війни.

Чуючи двічі на рік гасло “ніколи знову” переважна більшість ситого та безтурботного населення держав Європи, яка народилась на достатньо значній відстані від Другої, не кажучи про Першу світову війну, і яка знає про ці війни з мимохідь отриманої інформації, непевно тільки може здогадуватися скільки десятків мільйонів людських душ загублено у їх бурхливих смертоносних полум'ях.

Тільки кількість загиблих українців за результатами Другої світової війни коливається у межах 8-10 мільйонів (майже чверть тодішнього населення України), що у двічі перевищує втрати агресора – нацистської Німеччині (4-5 мільйонів осіб). А якщо згадати Першу світову війну, три Голодомори 1921–1923, 1932–1933 та 1946–1937 років, які теж умертвили кілька мільйонів наших співвітчизників, то можна сказати, що у минулому столітті ми стали однією з найбільш багатостраждальних європейських націй. Нажаль, як це не прикро казати, ця трагічна тенденція продовжується й у поточному сторіччі.

Ознайомлюючись з долею нашого краю, мимоволі згадуєш фразу швабського філософа Георга Вільгельма Фрідріха Гегеля про те, що історія пов-

торюється двічі: перший раз як трагедія, другий раз – як фарс. У випадку з триваючою зараз в Україні війною, на мою думку, істинність цього афоризму кульгає на обидві ноги, бо ніколи не будуть сприйматися як комедія легкого змісту спогади очевидців або сторінки підручників з історії, які присвячують цій війні; коли у пам'яті українців будуть закарбовані імена сотень тисяч вбитих та покалічених українських громадян, серед яких не тільки військові, а й діти, жінки, старші люди та інші категорії цивільного населення – жертви цієї ганебної війни.

Є дуже символічним, що чергову спробу остаточно вирішити “українське питання” рф вирішила через неповний 101 рік після втрати у 20 столітті Україною своєї державності, а також те, що будь-який склад керівництва сучасної української держави з часу відновлення незалежності з грудня 1991 року, внаслідок свого історичного невігластва або наївності – навіть у кошмарних снах не міг уявити цей віроломний, широкомасштабний напад з боку північно-східного “брата” тому й не готувався до даного, цілком закономірного для великошовіністичної країни, кроку.

Тому такий рецидив прояву чергових “імперських зазіхань рф”, аж ніяк не можна сприймати як фарс. Це скоріше збіг несприятливих обставин, на поступове, повзуче виникнення яких не було надано своєчасної та гідної відповіді як з боку нашої країни, так й світового співтовариства, насамперед в особі країн-лідерів демократичного світу.

В історії людства було декілька тисяч воєн, найрізноманітніших за приводами свого початку, масштабами поширення та кількістю жертв. Після Другої світової війни, країнам вдавалося не допустити чергову загальнопланетну трагедію, хоча майже одразу після відомої фултонської промови Вінстона Черчилля 5 березня 1946 року, нещодавна “гаряча” проекція глобального світового протистояння, перетворювалася у свій “холодний” стан.

Не дивлячись на те, що тодішній післявоєнний світ не раз опинявся у декількох кроків від нової, не тільки гарячої, а й ядерної війни, розсудливість, стриманість, відповідальність поєднанні з принциповістю, сміливістю та рішучістю тодішніх світових керманців (у першу чергу США та СРСР) не дали їм не тільки “втратити свої обличчя”, а й пуститися відповідних фатальних помилок.

Розпад радянського союзу у грудні 1991 року знаменував завершення Першої холодної і Третьої за обліком світової війни. Перед світом ніби постали нові перспективи беззастережного миру та толерантності.

У 1992 році американський філософ Френсіс Фукуяма видав книгу “Кінець історії та остання людина” у якій пророкував світове поширення ліберальної демократії, завершення ідеологічних протистоянь, революцій і воєн.

В силу свого цілком некритичного для практикуючого філософа 72 річного віку, цьому нині здоровому візюнеру, на власні очі вдалося переконатися у значній передчасності своїх висновків.

Початком нової – Четвертої, і поки що гібридної, напівхолодної але піднімаючої свій градус світової війни, можна вважати промову 2-го президента рф на Мюнхенській конференції з питань політики безпеки 10 лютого 2007 року, у якій він попри економічну відсталість своєї країни, заявив про необхідність повернення для рф статусу світового лідерства, а також посилення її впливу (зокрема й силовими засобами) на інші держави (насамперед пострадянського та постсоціалістичного простору).

За цими зухвалими заявами пішли не менш зухвалі та небезпечні дії – п'ятиденна війна в Грузії у серпні 2008 року, незаконна анексія Автономної Республіки Крим України у березні 2014 року, розпалювання збройного конфлікту та фактичне відчуження рф частин Луганської та Донецької областей України з квітня 2014 до лютого 2015 року, а з 24 лютого 2022 року – повномасштабне вторгнення РФ в Україну, яке є найбільшою військовою агресією на європейських теренах з часів Другої світової війни, що триває вже третій рік.

Наведена хронологія є далеко не повною, бо “воєнне нетримання” рф розпочалося майже одразу після розвалу СРСР, розпалюванням на початку 90-х років минулого століття локальних війн за її межами (Придністров'я, Абхазія та ін.), які тільки підтверджують божевільну войовничу сутність цієї країни, а також нехтування та попирання нею не тільки усіх міждержавних угод з колишніми республіками вже не існуючого СРСР, а й чинних норм міжнародного права.

Правовим аспектам правого регулювання різноманітних відносин в умовах дії режиму воєнного стану в Україні присвячена достатньо значна кількість наукових праць, а ось міжнародно-правова проблематика завершення триваючої війни на виснаження майже не вивчалась, тому розгляд особливостей такої війни та ключові умови її завершення, згідно норм міжнародного права, є головною **метою** даної статті.

На початку викладення основного матеріалу, необхідного зазначити, що з початку агресії проти України, з 2014 року, росія порушила близько 400 міжнародних договорів, однією зі сторін у яких є Україна, зокрема Будапештський Меморандум, Статут Організації об'єднаних націй, низку конвенцій ООН та Гельсінські угоди. Про це заявив президент України Володимир Зеленський у зверненні до учасників Копенгагенського демократичного саміту.

«Слово – це завжди основа закону. Це завжди основа договору. Конвенцій, статутів, декларацій

і, звичайно, меморандумів. Тільки за час війни рф проти України, а вона триває, я нагадаю вам, не з 24 лютого, а з 2014 року, росія порушила близько чотирьохсот різних міжнародних договорів, сторонами яких є наші держави», – сказав він. Зеленський навів приклади глобальних та фундаментальних для Європи документів, які порушила рф: Статут ООН; Конвенція ООН про боротьбу з фінансуванням тероризму; Конвенція ООН щодо запобігання злочину геноциду та покарання за нього; корпус конвенцій, що регулюють закони та звичаї війни; Міжнародна конвенція для захисту усіх осіб від насильницького зникнення; Конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту; Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм расової дискримінації; Конвенція ООН з морського права. Заключний акт Наради з безпеки і співробітництва в Європі 1975 року (Гельсінські угоди або Гельсінська декларація); Європейську конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод; Статут Ради Європи.

Він також, наголосив, що демократія і міжнародне право – це завжди повага до слів, але вони працюють і здатні вигравати у протистояннях тільки тоді, коли слово буквально означає дію [1].

Скоївши агресію проти України, рф насамперед порушила чотири основних принципи, що гарантують забезпечення миру і міжнародної безпеки. Два з яких зафіксовані у Статуті ООН, а саме, що усі Члени Організації Об'єднаних Націй розв'язують свої міжнародні суперечки мирними засобами таким чином, щоб не наражати на загрозу міжнародний мир та безпеку і справедливість (частина 3 статті 2 даного Статуту) та що усі Члени Організації Об'єднаних Націй утримуються в своїх міжнародних відносинах від погрози силою або її застосування як проти територіальної недоторканності або політичної незалежності будь-якої держави, так і якимось іншим чином, несумісним із Цілями Об'єднаних Націй (частина 4 статті 2 цього Статуту).

У свою чергу, перша Ціль ООН закликає – підтримувати міжнародний мир та безпеку і з цією метою вживати ефективних колективних заходів для запобігання та усунення загрози миру й придушення актів агресії, або інших порушень миру, і проводити мирними засобами, відповідно до принципів справедливості та міжнародного права, залагоджування або розв'язання міжнародних конфліктів або ситуацій, що можуть призвести до порушення миру (частина перша статті 1 Статуту ООН).

Ще два основних принципи у сфері забезпечення миру і міжнародної безпеки містяться у Заключному акті Наради з безпеки і співробітництва в Європі 1975 року, це – непорушність державних кордонів та територіальна цілісність держави.

Зокрема у цьому міжнародно-правовому документі зазначалось, що держави-учасники розглядають як непорушні усі кордони один одного, як кордони усіх держав у Європі, і тому вони будуть утримуватися зараз та у майбутньому від будь-яких зазіхань на ці кордони. Вони будуть, відповідно, утримуватися також від будь-яких вимог або дій, спрямованих на захоплення і узурпації частини або усієї території будь-якої держави-учасника.

Також держави-учасники будуть поважати територіальну цілісність кожної з держав-учасників. У відповідності до цього вони будуть утримуватися від будь-яких дій, несумісних з цілями та принципами Статуту Організації Об'єднаних Націй, проти територіальної цілісності, політичної незалежності або єдності будь-якої держави-учасника і, зокрема, від будь-яких таких дій, які є застосуванням сили або погрози силою.

Держави-учасники будуть рівним чином утримуватися від того, щоб перетворювати територію один одного в об'єкт воєнної окупації або інших прямих або побічних заходів застосування сили у порушенні міжнародного права або в об'єкт набуття за допомогою таких заходів або погрози їх існування. Ніяка окупація або придбання такого роду не буде визнаватися законною.

Під час своєї агресії військовими та іншими представниками рф були скоєні усі можливі злочини агресії, передбачені Римським статутом Міжнародного кримінального суду.

Повномасштабне вторгнення 24 лютого 2022 року, після 20 лютого 2014 року, стало новим етапом збройної агресії, коли рф вже відкрито використала свої збройні сили та інші воєнізовані структури. Міжнародна спільнота визнала агресію рф проти України протиправною та засудила на рівні: Резолюції Генеральної Асамблеї ООН ES-11/1 “Агресія проти України”; резолюцій ПАРС 2433 (2022) “Наслідки продовження агресії Російської Федерації проти України: роль і відповідь Ради Європи” і 2436 (2022) “Агресія Російської Федерації проти України: забезпечення відповідальності за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права та інші міжнародні злочини”; Декларації Парламентської Асамблеї НАТО на підтримку України; Резолюції Парламентської Асамблеї ОБСЄ стосовно агресивної війни Російської Федерації проти України та її народу й загрози безпеці в усьому регіоні ОБСЄ; Резолюції Європейського Парламенту “Російська агресія проти України” та багатьох інших міжнародних організацій.

Згідно зі статтею 8 bis Римського статуту під злочинном агресії розуміється планування, підготовка, ініціювання або вчинення особою, яка спроможна фактично здійснювати контроль за політичними чи військовими діями держави або

керувати ними, акту агресії, який за своїм характером, тяжкістю та масштабами є грубим порушенням Статуту ООН.

Під актом агресії розуміється застосування збройної сили державою проти суверенітету, територіальної цілісності або політичної незалежності іншої держави чи в будь-який інший спосіб, несумісний зі Статутом ООН.

Починаючи з моменту повномасштабного вторгнення, РФ вчинили кожен акт агресії, передбачений Римським статутом, зокрема:

а) вторгнення або напад збройних сил держави на територію іншої держави чи будь-яка військова окупація, незалежно від її тимчасового характеру, що є результатом такого вторгнення або нападу, чи будь-яка анексія із застосуванням сили на території іншої держави або її частини. Так, 24 лютого 2022 року російські війська вторглися в Україну з суші, повітря та моря для проведення „спеціальної військової операції”. У перший день операції російські війська перетнули північний кордон України з боку Білорусі в напрямку столиці України Києва. Вони захопили Чорнобильську зону відчуження. Вони перетнули північно-східний кордон України, просуваючись до другого за величиною міста країни – Харкова. Російські війська також рушили на півдні з Криму в бік міста Херсон;

б) бомбардування збройними силами держави території іншої держави чи застосування будь-якої зброї державою проти території іншої держави. 24 лютого 2022 року приблизно 100 російських крилатих, балістичних і морських ракет вразили військові цілі в Україні для проведення так званої «спеціальної військової операції». Російська авіація завдала ударів по містах, аеропортах і військових об'єктах по всій Україні. 10 жовтня 2022 року російські війська завдали першого масованого ракетного удару по енергетичній інфраструктурі України. Бомбардування та ракетні обстріли цивільного населення та цивільних об'єктів не припиняється є системним;

с) блокада портів чи берегів держави збройними силами іншої держави. згідно з розвідкою Міністерства оборони Великобританії 13 березня 2022 року російські військово-морські сили встановили блокаду чорноморського узбережжя України, що фактично ізолювало Україну від міжнародної морської торгівлі;

д) напад збройними силами держави на сухопутні, морські або повітряні сили чи морські та повітряні флоти іншої держави. 24 лютого 2022 року російські балістичні, крилаті ракети та ракети морського базування завдали ударів по широкому спектру українських військових об'єктів та об'єктів протиповітряної оборони. 28 лютого 2022 року генеральний секретар ООН Антоніу Гутерреш заявив, що бойові дії в Україні „вирують

по всій країні, з повітря, землі та моря... Російські ракетні та авіаційні бомбардування вдень і вночі обстрілюють українські міста”;

е) застосування збройних сил однієї держави, що перебувають на території іншої держави за угодою з державою, яка приймає, в порушення умов, передбачених в угоді, чи будь-яке продовження їх перебування на такій території після припинення дії угоди. РФ використала збройні підрозділи, які за угодою про статус та умови перебування Чорноморського флоту на території України, розташовувалися на території Кримського півострова для його окупації;

ф) дія держави, яка дозволяє, щоб її територія, яку вона надала у розпорядження іншої держави, використовувалася цією іншою державою для вчинення акту агресії проти третьої держави. Станом на 24 лютого 2022 року білоруські аеродроми, засоби протиповітряної оборони, системи управління повітряним рухом, військова і частина цивільної логістики фактично були передані в розпорядження Росії. Вся ця інфраструктура була використана для ударів та прямого вторгнення на суверенну територію України;

г) направлення державою або від імені держави озброєних банд, груп та іррегулярних сил або найманців, які вчиняють акти застосування збройної сили проти іншої держави, які мають настільки серйозний характер, що це рівноцінно переліченим вище актам або її істотній участі в них. Росія направила збройні загони, групи, нерегулярні війська або найманців для проведення збройних дій проти України. Зокрема, повідомлялося, що група Вагнера, приватна військова компанія, яка була пов'язана з Є. Пригожиним, активно працювала в Україні [2].

Враховуючи, що перелічені злочини були скоєні у перший рік широкомасштабної агресії РФ, їх кількість з наступними місяцями та роками тільки збільшувалася, тим самим зростала відповідна статистика, однак не слід забувати, що це не тільки суха констатація чисел і фактів, насамперед це – десятки, сотні тисяч безповоротно втрачених людських життів та скалічених доль, які не підлягають, ані воскресінню, ані забуттю.

Після першого року гарячої фази російсько-української війни, коли потерпів фіаско бліцкриг РФ, ця ганебна війна де-факто переформатувалася у “війну на виснаження”, у якій Україна маючи неспівставний потенціал можливостей у порівнянні з РФ, без належної та постійної допомоги з боку західних партнерів – приречена на поразку.

Нажаль, як показує накопичений досвід, партнерська допомога, враховуючи її немалі але недостатні обсяги спрямовується здебільшого на стримування агресора, а не на його цілком справедливую поразку. Якщо до повномасштабного вторгнення,

політика умовного Заходу на чолі з США була явно спрямована на умиротворення та “збереження обличчя” керманіча рф, то зараз просто на умиротворення та унеможливлення розпаду країни-агресора, що є дуже помилково, бо ціна такого умиротворення – очевидна чергова поразка США (причому набагато відчутна як до цього було в Іраці, Сирії та Афганістані), подальша втрата авторитету держав вільного світу серед інших країн (насамперед, що позиціонують себе з Глобальним Півднем), сприяння наступному розширенню переліку країн-членів БРІКС у якому першу скрипку відграє КНР та інші бенефіти для набираючої ваги нової вісі світового зла.

Як відомо, від отриманих поразок країна дуже рідко стає сильнішою, скоріш – навпаки і тому зовсім не виключається, що у недалекій перспективі, значна питома вага країн світу спочатку почне ігнорувати, а потім взагалі поставе під сумнів світове лідерство США. І цілком можливо, що й надалі дотримуючись стратегії обережного спостерігача, теперішня єдина наддержава, поступово втратить свій високий міжнародний лідерський статус, чим обов’язково скористається її конкурент – КНР.

За результатами згаданого умиротворення, перспективи такого економічного гіганта як ЄС, теж не виглядають райдужними, якщо згадати зміст кремлівського ультиматуму від 15 грудня 2021 року про відновлення військового та політичного впливу рф на країни Східної Європи. Підтвердженням цьому також є – не розвіяний туман невизначеності майбутнього військового союзу між країнами Європи з США у рамках НАТО, поступове витискання Франції з її колишніх колоній у Центральній та Західній Африці (військові перевороти здійснені за останні чотири роки у Габоні, Нігері, Чаді, Гвінеї та двічі у Малі та Буркіна-Фасо за участі проксі з рф), щорічне зростання прихильності європейського населення до ультра правих та ультра лівих популістів, які відверто демонструють свою симпатію до рф, фактичний саботаж заходів щодо підтримки ЄС України з боку двох відомих прокремлівських “троянських коників”, гідних послідовників політики Хорті та Тісо під час Другої світової війни.

Тому не тільки пряма поразка України, а й реалізація китайсько-бразильських та їм подібних “мирних планів”, спрямованих на замороження, а точніше на призупинення агресії рф – це є фактичним фіаско не тільки для нашої держави, а й для країн, які вважають себе представниками поки що існуючої світової демократії.

З метою справедливого завершення російсько-української війни, діючий український президент у листопаді 2022 року виступив з ініціативою плану миру, який передбачав 10 пунктів,

а саме – радіаційна і ядерна безпека, продовольча безпека, енергетична безпека, звільнення всіх полонених і депортованих, виконання Статуту ООН і відновлення територіальної цілісності України та світового порядку, виведення російських військ і припинення бойових дій, повернення справедливості, протидія екоциду, недопущення ескалації та останнє – фіксація закінчення війни [3].

15–16 червня 2024 року за ініціативи України у Бюргенштоці у Швейцарії відбувся перший Глобальний саміт миру. Участь у ньому взяли делегації з 92 країн та 8 світових організацій.

Мета саміту – на найвищому рівні узгодити три з десяти пунктів української «формули миру» – щодо ядерної і продовольчої безпеки та звільнення українських полонених і депортованих, зокрема, й дітей. рф на перший Саміт миру не запрошена.

Підсумкову декларацію Саміту миру, у якій рф звинуватили у масштабних людських стражданнях та закликали поважати територіальну цілісність України, підписали 78 країн та 4 організації. Комюніке не підтримали Індія, Бразилія, Саудівська Аравія, Таїланд та інші держави.

Згодом зі списку підписантів декларації Саміту миру слідом за Іраком та Йорданією зникла Руанда, проте приєдналися Замбія, Антигуа і Барбуда, а також Барбадос і Республіка Маршаллові Острови, Гаяна, Королівство Тонга [4].

З метою справедливого та найскорішого завершення російсько-української війни, 27 серпня 2024 року президент України В. Зеленський анонсував план перемоги, який хоче презентувати під час зустрічі 26 вересня цього року президенту США Джо Байдену та кандидатам у президенти США – демократці Камалі Гарріс та республіканцю Дональду Трампу.

Деталей плану українська сторона не розкриває. За словами Зеленського, він складатиметься з чотирьох складових. Курська операція ЗСУ – частина плану. Інші складові – місце України у світовій системі безпеки, примус РФ до завершення війни, економічний блок.

План розрахований на швидкі рішення партнерів, які повинні статися з жовтня до грудня поточного року [5].

Для об’єктивності слід зазначити, що представниками українського громадянського суспільства був підготовлений “Маніфест сталого миру” (Світ після нашої перемоги), зміст якого був оприлюднений на X Форумі місцевого самоврядування наприкінці листопада 2023 року [6].

Однак, результати ознайомлення з текстом цього достатньо цікавого документу, свідчать, що його положення у цілому присвячені особливостям змісту післявоєнних алгоритмів, які потрібно застосувати до рф, щоб у подальшому уникнути

прояви неоімперських рецидивів з боку даного політичного утворення.

На підставі викладеного можна **констатувати**, що головними умовами для завершення російсько-української війни на виснаження, згідно норм міжнародного права, є: усвідомлення передусім політичним керівництвом, а також іншими представниками істеблїшменту Великої сімки (передусім США), а також країн світу, які обрали демократичний шлях розвитку, тих вкрай небезпечних стратегічних політичних, економічних, воєнних та репутаційних наслідків, які вони можуть отримати від можливої поразки України (подальше поглиблення кризи демократії у світі, зведення нанівець дотримання загальнолюдських цінностей, початок неконтрольованих процесів розповсюдження ядерної зброї, посилення місця, ваги і ролі країн нової вісі зла, повернення конфронтаційних форматів у вирішенні спорів у міждержавних стосунках, інтенсифікація процесів демонтажу існуючої моделі світового правопорядку та ін.); консолідація країн демократичного світу навколо єди-

ної спільної мети – завдання поразки РФ, котра виступає у ролі беззаперечного агресора у цій війні; оперативне вироблення та негайна реалізація комплексу заходів політико-правового (дипломатичного), економічно-фінансового та воєнно-примусового характеру відносно країни-агресора спрямованих на справедливе завершення триваючої війни на виснаження, з поновленням державного суверенітету та територіальної цілісності України у межах міжнародно визнаних кордонів на 1 грудня 1991 року.

Будь-які інші “мирні плани” , “глобальні ініціативи” або “альтернативні заходи” у змісті яких будуть відсутні положення про відновлення державного суверенітету та територіальної цілісності України, свідчатимуть про ігнорування їх розробниками основних принципів та інших норм міжнародного права у сфері забезпечення миру і міжнародної безпеки, що категорично є неприйнятним як для української держави, так й для інших країн, які усвідомлюють високу ціну негативних наслідків від недотримання згаданих вище міжнародно-правових правил.

ЛІТЕРАТУРА

1. Надія Собенко. Росія порушила близько 400 міжнародних договорів, учасницею яких є Україна. 10 червня 2022. *Суспільне новини*. URL: <https://suspilne.media/248787-rosia-porusila-blizko-400-miznarodnih-dogovoriv-ucasniceu-akih-e-ukraina-zelenskij/> (дата звернення: 20.09.2024).
2. Злочини агресії: поняття та підстави притягнення вищого військово-політичного керівництва Росії до відповідальності. Експертний центр з прав людини. 31 липня 2023. URL: <https://ecpl.com.ua/news/21869/> (дата звернення: 20.09.2024).
3. “Формула миру” е Зеленського: 10 кроків до завершення війни РФ, представлені на саміті G20. *Європейська правда*. 15 листопада 2022. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/11/15/7150645/> (дата звернення: 21.09.2024).
4. Олена Богданьок, Валерія Пашко. Зеленський: «Ми не хочемо, щоб ця війна тривала роками». 27 червня 2024. URL: <https://suspilne.media/778301-zelenskij-mi-ne-hocemo-sob-ca-vijna-trivala-rokami/> (дата звернення: 21.09.2024).
5. Марко Сировой. Зеленський: План перемоги має бути реалізований протягом жовтня – грудня, це залежить від Байдена. *Forbes Ukraine*. 20 вересня 2024. URL: <https://forbes.ua/news/zelenskiy-plan-peremogi-mae-buti-realizovaniy-protyagom-zhovtnya-grudnya-vin-zalezhit-vid-baydena-20092024-23755/> (дата звернення: 21.09.2024).
6. “Маніфест сталого миру”: відповідь українського суспільства на запитання “Що робити з Росією”. Асоціація “Енергоефективні міста України”. 29 листопада 2024. URL: <https://enefcities.org.ua/povnyu/manifest-stalogo-myru-vidpovid-ukranskogo-gromadyanskogo-suspilstva-na-zapytannya-schobyty-z-rosiyeyu/> (дата звернення: 21.09.2024).

REFERENCES

1. Nadiia Sobenko. Rosiia porushyla blyzko 400 mizhnarodnykh dohovoriv, uchasnytseiu yakykh ye Ukraina. 10 chervnia 2022 [Russia has violated about 400 international treaties, of which Ukraine is a party. June 10, 2022]. *Suspilne novyny*. Retrieved from: <https://suspilne.media/248787-rosia-porusila-blizko-400-miznarodnih-dogovoriv-ucasniceu-akih-e-ukraina-zelenskij/> (accessed 20 September 2024).
2. Zlochyny ahresii: poniattia ta pidstavy prytyahnnennia vyshchoho viiskovo-politychnoho kerivnytstva Rosii do vidpovidalnosti. 31 lypnia 2023 [Crimes of aggression: concepts and grounds for bringing Russia's top military and political leadership to justice. July 31, 2023]. *Ekspertnyi tsentr z prav liudyny*. Retrieved from: <https://ecpl.com.ua/news/21869/> (accessed 20 September 2024).
3. “Formula myru” Zelenskoho: 10 krokiv do zavershennia viiny RF, predstavleni na samiti G20. 15 lystopada 2022 [Zelensky's “Peace Formula”: 10 steps to end the war in Russia, presented at the G20 summit.

- November 15, 2022]. *Yevropeiska pravda*. Retrieved from: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/11/15/7150645/> (accessed 21 September 2024).
4. Olena Bohdanok, Valeriia Pashko. Zelenskyi: “My ne khochemo, shchob tsia viina tryvala rokamy”. 27 chervnia 2024 [Zelensky: “We don’t want this war to last for years”. June 27, 2024]. Retrieved from: <https://suspilne.media/778301-zelenskij-mi-ne-hocemo-sob-ca-vijna-trivala-rokami/> (accessed 21 September 2024).
 5. Marko Syrovoi. Zelenskyi: Plan peremohy maie buty realizovanyi protiahom zhovtnia–hrudnia, tse zalezhyt vid Baidena. 20 veresnia 2024 [Zelensky: The victory plan should be implemented during October–December, it depends on Biden. September 20, 2024]. *Forbes Ukraine*. Retrieved from: <https://forbes.ua/news/zelenskiy-plan-peremogi-mae-buti-realizovaniy-protyagom-zhovtnya-grudnya-vin-zalezhit-vid-baydena-20092024-23755> (accessed 21 September 2024).
 6. “Manifest staloho myru”: vidpovid ukrainskoho suspilstva na zapytannia “Shcho robyty z Rosiieiu”. 29 lystopada 2024 [“Manifesto of sustainable peace”: the response of Ukrainian society to the question “What to do with Russia”. November 29, 2024.] *Asotsiatsiia “Enerhoefektyvni mista Ukrainy”*. Retrieved from: <https://enefcities.org.ua/novyny/manifest-stalogo-myru-vidpovid-ukranskogo-gromadyanskogo-suspilstva-na-zapytannya-scho-robyty-z-rosiyeyu/> (accessed 21 September 2024).

Науковий журнал

Ампаро

№ 3, 2024

Комп'ютерна верстка – А.О. Марєєва
Коректура – І.М. Чудеснова

Підписано до друку: 25.10.2024.
Формат 60x84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 6,05.
Замов. 1224/817. Наклад 100 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.